

HIKMET

İLMİ ARAŞTIRMA DERGİSİ - JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCH

ADEKSAM
Gostivar - Makedonya
Macedonia

Hikmet
MATÜSİTEB üyesidir

DERGİNİN SAHİBİ:

ADEKSAM adına başkan
Beytullah MUÇA

**DERGİNİN EDITÖRÜ ve
YAYIN YÖNETMENİ:**

Dr. Enis RECEP

**DERGİNİN EDITÖR
YARDIMCISI**

Mr. Fadil HOCA

TASARIM

Elyesa ALİ

DERGİNİN YAYIN KURULU:

Mr. Sami İSLAMOĞLU
Mr. Sevin ALİL
Mr. Nazim İBRAHİM
Mr. Melahat ALİ
Mr. Veli KREC
Mr. İslam YUSUF
Mr. Aziz ŞEH
Mr. Esfer ALİ
Mr. Süleyman BAKİ
Mr. Bülent DERVİŞ

**DERGİNİN DANIŞMA
KURULU:**

Prof. Dr. Hamdi HASAN
Prof. Dr. Erol ŞABANOV
Doç. Dr. Numan YUSUF ARUÇ
Dr. Adnan TEKŞEN

İNGİLİZCE TERCÜME

Zeynep NUREDDİN

İçindekiler

THE ORIGINS OF MULTICULTURALISM IN
MACEDONIA

Dr. Misho Doknovich
(9-17)

RELIGIOUS EDUCATION IN TURKEY:
The Case of Islamic Education

Dr. Hamit ER
(19-30)

MAKEDONYA TÜRK KÜLTÜRÜ VE
EDEBİYATINDA
FAHİRİ KAYA

Doç. Dr. Numan Aruç
(31-37)

A SHORT OVERVIEW OF THE YORUKS IN
MACEDONIA

Mr. Nazim İBRAHİM
(39-47)

TÜRKBAŞLAR
M-r Abdülmecit NUREDİN
(49-57)

SESLER DERGİSİNDE TİYATRO ELEŞTİRİSİ

Mr. Şennur Süleyman
(59-63)

MAKEDONYA TÜRK ÇOCUK OYUNLARINDA
SAYIŞMALAR

Mr. Mahmut Yonuz
(65-75)

RUMELİ COĞRAFYASINDA YETİŞEN KİMİ
DİVAN ŞAIRLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Mr. Fadil Hoca
(77-83)

KİTAP TANITIMI

Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU, ATATÜRK VE
MAKEDONYA TÜRK LÜĞÜ

Prof. Dr. Hamdi HASAN
(85-91)

THE ORIGINS OF MULTICULTURALISM IN MACEDONIA

Dr. Misho Doknanovich*

When origins of multiculturalism in Macedonia are discussed, it is logical that the issue be imposed of the existence of multiculturalism beyond contemporary society, in view of the fact that its concept is not older than some thirty years and is as such related with the contemporary understanding of human rights, especially cultural rights. Here, we have to take account of the "polyglot empires of the ancient world", as Gerald Johnson calls the empires of Alexander the Macedonian and of Rome, but also the several-century empires from the rank of the Ottoman Empire and Austria-Hungary. It is very much clear that numerous peoples used to live in these empires that used to meet and mingle among each other.

In the Ottoman Empire, multicultural diversity was defined through the possibility to exercise cultural and religious rights given to non-Moslem communities (Christians and Jews) that, among other things, included the existing of an autonomous legal system responsible for relations within communities themselves. We are here speaking about the so-called millet² system that was based on the fact that all subjects of the Ottoman Empire were treated exclusively as being members of religious

*Analyst

¹ In the determination of the borders of linguistic regions, double majority is used: the majority of votes from each community, and the two-third majority in the federal parliament. The usage of double majority as well as the notion of "communities" has been accepted in the 2001 amendments to the Constitution of the Republic of Macedonia

2. The word "millet" has its origins in the Persian language and used to denote what is called "people" or "nation" in the Western tradition. The most important millet was the Orthodox one that used to be called the "rum" or the "rom" millet. The notion "rum-millet", later known as "Rumelija". pointed to Byzantine origins, and was later to affect the destiny of Orthodox Christians in the Balkans, but also of Arabian and Greek Christians under the jurisdiction of the Jerusalem, Antioch, and Alexandria patriarchies.

groups, and not of ethnic communities. This system enabled the regulation of various interethnic, religious, and linguistic issues, promoting the concept of interethnic tolerance and patience. It was exactly the persistence in the peaceful settlement of conflicts that represented a virtue having its history in this region. Even today, older people in Macedonia sometimes say the old proverb reflecting exactly this feature: patience leads to salvation (cf. Ivanov).

The issue of recognition in the Ottoman Empire of the rights of non-Moslems, in particular of religious rights, was one of the central issues in the 19th century reform process, starting with the Gilchian Sultan's Edict (cf. Hammer, 1979). From this aspect, we may agree with the thesis that, in the case of the Ottoman Empire, but also in the case of all other empires mentioned above, we may speak about a kind of proto-multiculturalism which bases cultural rights upon collectivity, a group, a community, rather than upon an individual as has been the case in the contemporary society and in the authentic concept of multiculturalism (cf. Stojanovic).

At the same time, the fact cannot be denied that even countries-heirs to these empires were, without any exception, conducting a policy of drastic limitation of the rights of national minorities by carrying out forceful expelling of Turks from Balkan towns and by applying the policy of assimilation which especially affected peoples' right to use their mother tongues and to preserve their cultural traditions. This policy of countries-heirs to the Ottoman Empire was most obviously manifested with the Macedonian people and with Macedonia that turned into an arena in which Greek, Bulgarian, and Serbian propagandas clashed (cf. Danforth). It was exactly this assimilative concept of neighboring Balkan countries regarding the Macedonian national issue that was not applied in the program documents of the Macedonian national liberation movement in the 19th century, but also in the 20th century. Instead of cultural hegemony, brutal negation of the right to own language, tradition, and history for all minorities, the Macedonian national movement was able to recognize the multicultural character of the population living in territories covered by the Movement, and it accepted and recognized this multicultural character of the population by enabling active participation of the representatives of other communities in the Movement, as well as in the governance within liberated territories.

Macedonia has always been a multinational state. The presence of numerous ethnic groups is evident also in the territory of Macedonia's ethnic borders. The ratio between the Macedonian population and other populations used to be 2:3 to the behalf of Macedonian population, which most often was called Bulgarian, Serbian, etc., depending on the interests of political regimes prevailing in Macedonia's neighboring countries. The Constantinople newspaper "Kurie d'Orian" reported in 1880 on the number of male population in the Ser sanjak-where 90,000 Macedonians lived as opposed to 13,000 Moslems and 17,000 Greeks, and in the Bitola sanjak, where 152,000 Macedonians, 43,000 Moslems. and 700 Greeks lived.

Multicultural composition of the population had direct impact over the Project-Constitution on the future state order of Macedonia, adopted in Pirin by the Macedonian League in 1880. This Constitution represented a project for the establishing of the Macedonian state; it dc terminated the Macedonian state as a multinational one i.e. "the state of the Macedonian people and of other nationalities living within its borders: Turks, Arnauts, Greeks, Jews, Vlachs, Gypsies, and others". (Article 2 of the Project-Constitution). In addition, this concept of multinational sovereignty in the Macedonian state was also applied in the organization of governance. The Project-Constitution proposed the establishing of a National Assembly composed of 80 representatives selected on the basis of proportionate representation of specific nationalities, in particular: 45 Macedonians, 20 Turks, 7 Arnauts. 3 Jews, 3 Greeks, and 2 Vlachs (cf Article 22 of the Project-Constitution), as well as the establishing of a National Council that was to actually represent the head of the state, again established on the basis of parity representation, each unit having the right to send one representative to the Council. In addition, the Project Constitution enabled wide use of minorities' languages in education, and it also provided for the principle of equal representation in administrative bodies. This once again proves the fact that there indeed was a clearly differentiated view on the integration of all ethnicums in the social and political life, as opposed to other, already established, Balkan states, that based their approaches to national minorities on forceful assimilation.

The 1831 Belgian Constitution was not accidentally taken as in spiration in the drafting of the Constitution on the future state order of

Macedonia, especially in the fields of facultative usage of languages, courts, the Assembly composition, and the district and municipal institutions. The basis for the adoption of this Constitution also included the rules contained in the Constitution of the Macedonian Rebel Committee of the Kresna Uprising (1878), where the obligation was foreseen to adopt a peacetime constitution. The ideas contained in the Belgian Constitution were also supported by certain progressive groups and individuals in the adoption of the constitutions of the Balkan states, particularly by forces which were striving to turn the Balkan Peninsula- in view of its multinational structure-into a "Second Belgium" (Dimevski, Popovski, Shkariç. Apostolski, 1985).

The Ilinden Uprising was another striking example of cohabitation and cooperation among various ethnicums. Various ethnicums took part in the preparation of this uprising, which had been included in the Macedonian Liberation Movement ever since the very establishing of the Macedonian Revolutionary Organization. We should here also mention the letter with which the Headquarters of Krusevo rebels announced the Ilinden uprising: it clearly stated: "long live the freedom and equality of Macedonian nationalities!"; as well as the Krusevo Manifesto, especially its introductory sentences (Brothers compatriots and dear neighbors! We, your eternal neighbors, friends, and people you know from beautiful Krusevo and its lovely villages, regardless of our religion, nationality, gender and beliefs, today stood up for our rights, and decided ... to make ourselves free") (cf. Dokumenti za borbata na makedonskiot narod za nezavisnost i nacionalna drzava, 1981 [Documents on the Fight of the Macedonian People for Independence and A National State}). It should here be noted that the first republic in the Balkans was established in a territory where the Vlach population was predominant.

The issue of multiculturalism is also raised in the documents from the First Meeting of ASNOM, in which a kind of compromise was made between the national state concept and the state of the people concept, in terms of a unity of individuals living in the territory of Macedonia. The first concept originates from the ASNOM Manifesto, and the second one originates from the Decision issued at the Second Meeting of ASNOM, whereby ASNOM was declared the supreme, legislative, and executive body and the highest body of state government in democratic Macedonia. The second mentioned concept was also supported by the ASNOM

Declaration regarding the fundamental rights of each citizen in Macedonia, being the holder of basic rights, including the election right and the right to association (state-demos). In line with these commitments was also the first Constitution of the People's Republic of Macedonia stating clearly that all power originates from, and comes back to, the people.

We also take account of the generally recognized fact regarding the treatment of the human rights issue in the socialist society; the issue of the relations towards various cultures existing within Macedonia and the Yugoslav Federation that were, simply said, overlooked. In this context, the Constitutional Law on the bases of the social and political order of administrative bodies in the People's Republic of Macedonia and in the 1963 Constitution of the Socialist Republic of Macedonia both operated with the notion of "working people as the holder of power". Such transformation resulted from the ideological belief on the part of the leading political forces, regarding the building of a socialist society in Macedonia by means of socialist democracy and the single-party system.

The 1974 Constitution of the Socialist Republic of Macedonia reopened the issue of the status of minorities in the political system; here, Macedonia was defined as the national state of the Macedonian people and a state of the Albanian and Turkish nationalities living in it. This concept was substituted by the 1989 amendment LVI to the 1974 Constitution of SRM whereby the Albanian and Turkish nationalities ceased to represent the constituents of the Macedonian state, which was now defined as the national state of the Macedonian people.

The 1991 Constitution of the Republic of Macedonia attempted to promote a civic concept regarding this particular issue. Nonetheless, with the 2001 constitutional amendments having resulted from the previous armed conflict and the signing of the Framework Peace Agreement, amendment IV of the Constitution of the Republic of Macedonia inaugurated the citizens of Macedonia- the Macedonian people, parts of the Albanian people, the Turkish people, the Vlach people, the Serbian people, the Roma people, the Bosniak people, etc. - into adopters of the Constitution.

This all again brought to the surface the issue of multiculturalism in Macedonia, as well as the issue of the concept that the Macedonian state and society are to apply in dealing with multicultural differences among its population. Is this history of multiculturalism on the Macedonian soil going

to preserve its specific features it used to have in the 19th century, or is this multiculturalism going to be transformed into a bicultural model whose main holders are going to be Macedonians and Albanians due to their domination in the total population? Should the measures be changed that the Macedonian state was applying in the ten years preceding the Ohrid Framework Agreement, in order to improve the rights of its minorities? How is governance to be organized in a multicultural state in a fair and democratic manner that will at the same time provide for a balance between the traditions of minority groups on one side, and individual rights of each person on the other side? Can the Framework Agreement and solutions applied in practice limit the space in which multiculturalism has always developed in Macedonia? Does Macedonia know what multiculturalism is and, if it does, is this multi-

Biculturalism or multiculturalism in Macedonia?

If we analyze the provisions contained in the Framework Agreement, we may conclude that it represents a formal attempt to underhandedly introduce multiculturalism in Macedonia. One does not have to be a lawyer to detect that the policy of multiculturalism has implicitly been transformed into a policy of biculturalism, especially in view of the Agreement's provisions related to the solutions on the use of languages, education, and the parity principle in the composition of certain state administration bodies. This policy of actual biculturalism has been masked by formulations such as "majority population" and "at least 20% of the total population". This is further built upon by the legislative solution contained in the new law on territorial organization of the country that decrease the number of municipalities in which non-Macedonian and non-Albanian populations are dominant, whose share in the total population of the county amounts to 12%.³ It becomes obvious that the inaugurated concept of multiculturalism in Macedonia is not the result of a wider

3. The domination of the two communities in the aftermath of the Framework Agreement signing can also be illustrated by an article from the Dnevnik daily dated 17 September, 2004: "Religious sessions in the Turkish language that have always been held in the only existing mosque for this purpose-the Murat Pasha Mosque-have been cancelled for more than a month and a half now. This has been causing dissatisfaction with more than 15 000.

and more detailed investigation of this issue, nor is it a result of using comparative foreign experience regarding this issue- but that it represents a direct consequence of the 2001 armed conflict. What should additionally worry us is the fact that even the development of the concept accepted in this manner has been done behind closed doors, only with the participation of the two dominant communities, the solutions and agreements arrived to being reduced to most miserable inter-political party agreements. Should we in Macedonia start again preferring the words of the Canadian prime minister quoted at the beginning of this paper?

What differentiates Macedonia from foreign experience in this field is the absence of any policy of assimilation or of invasion (as was the case with the United States, Canada, Australia, France) over minority groups by the majority group. We should be proud with the fact that the existence of cultural diversity in Macedonia was accepted as such as early as in the 19th century, and only few countries in the world can be paid merit for that. Even more importantly, cultural diversity was accepted by all political elites, but also by the ordinary people. Therefore, we may say that Macedonia has a good "starting position" in dealing with multiculturalism being in the stage of shaping, and not of emerging. The multiculturalism policy has represented an issue of highest state interest; a national strategy is expected to be soon drafted on the directions in which multiculturalism is going to develop in future, and on the ways in which differences in the society are going to be managed. It should not be forgotten, however, that multicultural problems should not be managed a posteriori, as was the case until now, thereby letting only the dimension of a crisis inform us about the size of a particular problem.

In addition, the practice will have to be maintained of using politically proper tenets to refer to issues related with the identities of minority groups. Solid progress has been achieved in the recent ten years in this regard, on the basis of the example of a similar trend in the United States. Affirmative action must be continued to support the possibilities for the realization of certain prescribed rights of individuals or groups when they themselves are not able to do so due to a social, physical, or political handicap. Consequently, account must be taken that such action be done for the purpose of correcting the existing difference, and not for creating a new one; it should be determined whether such action is limited in time,

and such action should in future be channeled exclusively to those 12% of the Macedonian total population that do not belong to the two dominant communities.

We should also pay great attention to the minority languages in the country, to the preservation of their uniqueness, in the spirit of the OSCE Oslo Recommendations from 1998, but also to the preservation of the language for interlinking and overall communication among all cultures in Macedonia- which has always been the Macedonian language. In this spirit, Amin Maluf states: "Not all languages are equal. However, all languages have to be equally respected. From the point of view of need for maintaining identity, the English and the Iceland languages have the same role, but if we consider another function of the language, which is its being a means of exchange, then these two languages are not equal".

Emerging multiculturalism should pay huge attention also to the phenomenon of communities' loyalty to the state, the respect of the laws and duties that the state imposes generally for all citizens, regardless of their religious, political, or ethnic affiliations. This element has been present, without an exception, in almost each multicultural policy in the world, and it is exactly this element that has been the object of criticism by opponents of multiculturalism claiming that it decomposes the social unity of states. The Macedonian model must clearly define the elements for linking the minority groups with the Macedonian society which, undoubtedly, should originate from the history of cohabitation, common traditions, common citizenship and, finally, common future.

In international frames, multiculturalism today does not longer represent a threat but rather a civilization challenge- it is how to deal with differences. We will not be able to use others' concepts in this. The Macedonian emerging multicultural model has to be a "domestic product". We hope that information, views and findings offered will help the political elites in their creating the most adequate model and in the efficient realization thereof.

NOTES

Bukvar multikulturalnosti (2002). Novi Sad: Centar za multikulturalnost.
Denforth LM. *The Macedonian conflict: ethnic nationalism in a transnational world*.

Princeton: Princeton University Press.

Dimevski S., Popovski V., Shkaric S., Apostolski M. (1985). *Makedonskata liga i ustavot za drzavno ureduvanje na Makedonija od 1980*. Skopje: Misl.

Documenti za borbata na makedonskiot narod za samostojnost i nacionalna drzava (1981).

Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij

HAMMER J. (1979). *Historija turskog carstva, knjiga 3*. Zagreb: Nerkez Smailagich.

Ivanov G. *Albanskot prasanje vo Makedonija do 2000 godina*.

Kyrk, L.J. (1999). "Discrimination and Differences: the Races and Non-Equality in the

Australian Law", in *Anthogy to the Honor of Evgeni Dimitrov*. Skopje: Law

Faculty.

Multiculturalism for All Australians: Our Developing Nationhood (1982). Canberra:

Australian Government Publishing Service.

Semprini, Andrea. (1999). *Multikulturalizam*. Beograd: Clio.

Shachar A. (2001). *Multicultural Jurisdictions: Cultural Differences and Women's Rights*.

Cambridge University Press.

Stojanoviç V. *Multikulturalizam, Balkan i planetarna kultura*.

RELIGIOUS EDUCATION IN TURKEY: *The Case of Islamic Education*

Dr. Hamit ER
Çanakkale Onsekiz Mart University
Theology Faculty

Turkish Republic is a secular state, and 95% of the population is Muslim. Religious education in Turkey where religious education has been continuing from the establishment of the new state has been run by the three governmental institutions: The Ministry of National Education, the Higher Educational Council, and the Directorate of Religious Affairs. The Ministry of National Education administers religious education at Imam-Hatip High Schools in which majority of the lessons are related to religion. Additionally, in secondary and high schools, religious education is given in one module named Religious Culture and Ethical Knowledge. The Higher Educational Council organises and administers the Faculties of Theology. The Qur'anic Courses are run by the Directorate of Religious Affairs.

This essay focuses on religious education given by these three governmental institutions in Turkey from a historical perspective.

A- Religious Education Run by the Ministry of National Education

General Directorate of Religious Affairs was established in 1961 by the Ministry of Education in response to religious education's becoming widespread in the state schools after 1950s. This Directorate was in charge of managing the religious education programs in the Imam Hatip High Schools, personnel affairs regarding the teaching staff and the religious education programs in the other state schools.

1- Imam-Preachers High Schools

Short after the establishment of Turkish Republic (1923), the Law of Educational Unification had passed on March 3, 1924. All the schools that were previously associated with various ministries such as Army, Ministry of Health and General Directorship of Foundations had become part of the Ministry of Education.¹ According to the act 4 of this law, the Ministry of Education would establish a Faculty of Theology in order to train high theology experts and would open up schools to train officers who would organise services such as imam and preachers (Imam-Hatip High School).

Imam-Hatip High Schools had started their activities right after the law of Educational Unification and there were 29 Imam-Hatip High Schools in 1924. However, since the general political stance of the time was not keen on religious education and since the graduates from these schools were unable to find jobs as officers every year one or two of them had ceased their activities and in 1930 there was not any of them left operating.² During the time between 1930-1951 religious education was banned in Turkey and there was a real time of absence in terms of religious education. The people were not able to perform their religious ceremonies and widespread superstitious beliefs had started to exist, and since there was not any religious officers to organise funerals all funerals were kept waiting for days. In short people were tried to make their religion forget.

Turkey faced with a two-party elections in 1950, until when the elections were taking place with a single political party. The newly established Democrat Party promised to comfort the public in issues related to religion. A member of parliament tells that he had faced with the following request of one citizen during the election campaigns; "we do not want the Democrat Party to have us the prosperity as soon as they become the government, this would happen in time....we ask them to have us the freedom and prosperity in religion and moral affairs".

The Democrat Party, after winning the elections with a high numerical difference, had opened up 7 Imam-Hatip High Schools in the following cities: Adana, Ankara, Isparta, Istanbul, Kayseri, Konya and

1. Halis Ayhan, Religios Education in Turkey, Istanbul 1999, p. 28.

2. Ahmet Ünsür, Imam Hatip Liseleri (Highshcolls), Istanbul 1995, p. 89.

Kahramanmaraş. From this date on the number of Imam-Hatip High Schools in general has shown a continuous increase and it reached 19 in 1958, 72 in 1971, 374 in 1980 and 464 in 1999. The total number of Imam-Hatip High Schools which includes the ones that were opened under different names is 612. There was one IPS almost in all cities and counties. The building of these schools, to the contrary of the others, had been constructed by the public. However, it is necessary to state the point that even though the numbers of Imam-Hatip High Schools have increased dramatically, there had always been people who believed that the state should not provide religious education and who wanted to have the Imam-Hatip High Schools closed whenever they had the opportunity to claim so. Due to the changes that were made in the law of National Education by people who do not support the existence of these schools, Imam-Hatip High Schools again were tried to be left with no students and therefore forced to be closed. If one compares the educational period of 1998-1999 with 2002-2003, the 80 % decrease in the numbers of students of Imam-Hatip High Schools can clearly be seen.

The first legal basis of the Imam-Hatip High Schools was the fourth statute of the law of Educational Unification. According to this, the Ministry of Education would establish a Faculty of Theology in order to train high theology experts and would open up schools (Imam-Hatip High Schools) to train officers who would organise services such as imam and preachings. Moreover, statutes number 24 and 42 of the Constitution and statute number 32 of the Principal Laws of National Education form the legal basis of Imam-Hatip High Schools. According to the statute number 24 of the Constitution "religious and moral education shall be conducted under the supervision and surveillance of the state. The religious and moral education shall be included within the compulsory subject that are being thought at the primary and junior high schools . The religious education that is apart from this shall be left to the desires of the adults and to the lawful representatives of the young people". Statute 42 states that "no one shall be deprived of the right to education". According to the statute 32 of the law of National Education, Imam-Hatip High Schools are the educational institutions, which would train personnel to educate people to conduct religious services such as imam and preachers and teaching of Qur'an, and to provide programs in order to prepare students for

higher education.³

Imam-Hatip High Schools are educational institutions that give 7 years of education of which 3 years in junior high schools and 4 years in high schools. Since they are occupational high schools 40 % of the subjects are religion-related and 60 % are cultural related subjects.

The purposes of their establishment are;

1. to train personnel who would perform services in Directory of Religious Affairs, such as teaching of Qur'anic courses, ?mam and preaching

2. to conduct programs that would prepare students for higher education.

Imam-Hatip High Schools also provide high school level of education. For a graduate student, it does not mean that he/she will supposed to have a religious job. These schools also accept female students. When public send their children to Imam-Hatip High Schools, they not only want them to have high school education but also religious education. As a result children would be kept away from unwanted habits and behaviours. In other words, students who graduate from these schools would follow a conservative path.

First IPS was opened in 1951 and last one was in 1997. Governments which took seats in the parliament between these dates have opened numerous Imam-Hatip High Schools in various parts of the country. 80% of the Imam-Hatip High Schools were opened by the leftist and the liberalist governments due to the concerns regarding the votes that they would receive.

According to the statistics, the total number of students who graduated from Imam-Hatip High Schools until 1999 was 771 363. Also according to the statistics provided by the Directory of Religious Affairs 55 255 graduates of Imam-Hatip High Schools have worked for this institution. Most of the graduates of the Imam-Hatip High Schools either work for the Directory of Religious Affairs or continue their studies at the universities. A considerable percentage of the students of almost every faculty of the universities is an IPS graduate. Today 40 % of the parliament

3. More information: Mustafa Öcal, From the Establishment to Nowadays Imam Hatip Liseleri (Hihgshcolls) ", Religios Education Reseaches, Issue 6, 1999, pp. 201-254.

including the Prime Minister, are graduates of the Imam-Hatip High Schools. The numbers of graduates who deal with non-profession related businesses are not also low.

The fate of the Imam-Hatip High Schools that showed an improvement and broadening, was negatively affected after February 28,1997. The National Security Council, comprising of generals advised the government that 8 years of continuous education which was previously 5 years should be applied all over the country. This was more a pressure on the government than an advice.

The government, after applying exactly this decision have closed down all junior high schools including the first three years of Imam-Hatip High Schools. Also even though the sources are not clear on this, graduates of the Imam-Hatip High Schools who worked at the government departments had faced with unwanted behaviours at their workplaces and were treated as unwanted personnel. Additionally, It was almost impossible for graduates of Imam-Hatip High Schools to study at faculties other than the faculty of theology. While the graduates of Imam-Hatip High Schools were getting high marks with the previous marking system, their marks have been lowered with the new system. Before this amendment, 35-40 % of the graduates of the Imam-Hatip High Schools were continuing their education at other faculties. This practice was applied to all occupational schools in the country.

All these negative events have resulted in a decrease in the demand to Imam-Hatip High Schools and in transfers of students who study at Imam-Hatip High Schools to other high schools. The number of students in Imam-Hatip High Schools has decreased by 80 %. Unfortunately, Imam-Hatip High Schools in many cities and counties have faced with the decision to be closed. The buildings that were emptied either had been replaced by other educational institutions or longed to be possessed by another state institutions. ⁴

We may say that the most important reason for a conservative-religious party to succeed in final elections is because of the pressures put on religious beliefs by the state and previous governments.

4. Ahmet Koç, "General Approach to Religious Education and Teaching in Turkey", Religios Education Reseaches, Issue 7, 2000, pp. 314-317.

2- Religious Education at Public and Private Schools

Religious subject were thought at the primary, junior high and at high schools two hours a week since the establishment of the Turkish Republic in 1923. However, these subjects were completely removed from the programs in 1933. Their removal from the village schools was in 1939.

The search for religious education was started again in 1946 and they were reincluded in the programs as two hours a week at the fourth and fifth years of the primary schools after long works in 1948. It was not compulsory to attend but the students who wanted to study had to apply at the beginning of the year. The fact that it was elective and was a non-credit subject had taken away the motivation and desire for the subject.

The Constitution of the Turkish Republic was rearranged after the military revolution that took place on September 12, 1980. As the result of the workings, subject of religion had become a compulsory subject under the name of Religion Culture and Ethical Knowledge in all primary, junior high and in high schools through the statute number 24 of the Constitution. Also, in Faculties of Education that train teachers to these schools, this subject was also started to be taught.⁵

With the legal support of the Constitution, there have been steps taken in program improvements, methodologies, and content enrichment. Basic contents of the subject are faith, worship and ethical rules.

B- Religious Education Run by the Higher Educational Council

1- Theology Faculties

The first Faculty of Theology was opened on September 1, 1900 in Istanbul under the name of **Ulum-i Âliye-yi Diniye Branch (Higher Religious Education Division)** . This faculty had continued its activities in 1933 though it was closed and reopened several times during that period. It had published a very precious scientific journal. Since the political will of the time did not want the existence of this faculty, it decided to close the faculty due to the insufficiency of students. A faculty that worked at high standards and highly demanded as such was closed by the

5. Halis Ayhan, Religios Education in Turkey, Istanbul 1999, p. 257.

University Reform in 1933.

The reopening of the Faculty of Theology that the country needed, was discussed in the parliament in 1949 and 16 years later it was decided that a Faculty of Theology shall be opened in association with the University of Ankara. This faculty had started its education on November 21, 1949. The absence of 16 years in that period had also taken away many buildups.

In 1959, another high religious educational institution was opened under the name of High Institute of Islam. Following this 7 other High Institutes of Islam were opened in Konya, Kayseri, İzmir, Erzurum, Bursa, Samsun, Yozgat respectively. Also in 1972, another high school was opened in Erzurum under the name of Islamic Science Faculty.

With the rearrangements made in higher education in 1982, all the high schools that teach religion were gathered under the name of Faculty of Theology. It is estimated that there are 1 200 assistant professors and 10 000 students in those faculties.

Faculties of Theology not only perform academic researches but also contribute to the improvement of national and moral values of the country and help creating an ethical and happy society. However, on February 28, 1997 following the meeting of National Security Council, religious educational institutions had again become the unwanted institutions and the graduates of the Faculties of the Theology were restricted in finding jobs to work in government workplaces. Especially female students were restricted in choosing their clothing styles according to their religious beliefs. These events influenced both male and female students' psychologies since they become unable to apply the rules of their religion when they become a religion person. Moreover, by lowering the quotas of the Faculties of Theology, the Higher Education Council had provided them the ground to shrink by 70 %. This type of stance negatively affected the students' motivation to study. ⁶

Graduates of this faculty work in the following fields;

* Managerial and religious works in association with the Drectory of

6. Halis Ayhan, "Faculty of Theology", Religios Education Reseaches, Issue 6, 1999, pp. 255-268. Ahmet Koç, "General Approach to Religios Education and Teaching in Turkey", Religios Education Reseaches, Issue 7, 2000, pp. 305-322.

Religious Affairs (there are nearly 100,000 people working for this institution),

- * Teaching of profession in Imam-Hatip High Schools,
- * Teaching of religion culture and ethical knowledge in high schools and prearatory schools,
- * Working as academicians in Faculties of Theology and its subdivisions,

60-65 % of the subjects though in the Faculties of Theology are religion related, 30 % of them is about sociology, psychology and literature and 10 % is about educational formation. There are 19 Principal Science and 29 Science Divisions under three main parts of the Faculty of Theology. These are as follows;

- The Foundational Islamic Sciences Department
- Philosophy and the Religious Sciences Department
- Islamic history and Arts Department

The Foundational Islamic Sciences Department

- The Qur'an Commentary Division
- The Tradition (Hadith) Division
- Islamic Jurisprudence Division
- Theology (Kelam) Division
- The History of Islamic Sects Division
- Islamic Mysticism Division
- Arabic Language and Rethoric Division

Philosophy and the Religious Sciences Department

- The History of Philosophy Division
- Islamic Philosophy Division
- The Philosophy of Religion Division
- Logic Division
- History of Religions Division
- Sociology of Religion Division
- Psychology of Religion Division
- Religious Education Division

Islamic History and Arts Department

- Islamic History Division
- Turkish Islamic Arts Division
- Turkish Islamic Literature Division
- Turkish Religious Music Division

C- Religious Education run by Directory of Religious Affairs

1. Qur'anic Courses

Qur'anic Courses are the most important religious educational institutions in the Directory of Religious Affairs province organisations. With the proposals of the 50 members of the parliament in 1925, 10 teaching personnel were given to the Directory of Religious Affairs in order to train swots and in the same year 7 Qur'anic Courses were opened. The number of these courses were increased in years and reached 3305 in the year 2000.

According to the regulations of Qur'anic Courses, their purposes are as follows:

- * to teach the people who are interested how to read the Qur'an appropriately,
- * to give the information that would help read the Qur'an appropriately by its applications,
- * to have them memorise correctly the sures, verses, and prayers and teach them their meanings,
- * to have them swot,
- * and to give useful information about our Prophet's exemplary life and ethics and the principles of beliefs and ethics of Islam.

In order to open a Qur'anic course, one must supply the appropriate physical conditions, tools and equipments, and the required permissions necessary to provide education.

The programs to be studied are prepared by the Directory of Religious Affairs and the designated subjects are being taught.

The management of Qur'anic Courses belong to the Directory of Religious Affairs in cooperation with the Ministry of National Education. It is the responsibility of mufties in cities and counties to act as the representatives of the Directory of Religious Affairs.

Regulations state that no one has the authority other than the Directory of Religious Affairs to open these courses and the inspections should be conducted by the inspectors of the Directory of Religious Affairs and mufties though the Ministry of National Education reserves the right to inspect these courses and it is a condition that in order to enroll one must complete his / her primary education.

According to the 1999 statistics, there are 6 461 Qur'anic Courses

in Turkey, of which 3 498 are open to education and 2 963 are closed.

From the students who studied from the text, 66 486 of them had obtained the right to receive certificates. 4 463 of the students who studied for swotting obtained related certificates. The swotting certificate have been given to 68 228 people since 1975.

It is clear that the numbers of students who studied from the text decreased continuously when one compares the previous statistics. This decline has taken place mostly in small settlement areas and true mainly for male students. While the number of courses open to education was 5 011 in 1996, 4 890 in 1997, 3 705 in 1998, it declined to 3 498 in 1999. The number of students who studied from the text, 160 169 in 1995, 158 446 in 1996, 155 976 in 1997, 138 924 in 1998, and with a dramatic decline in 1999 it was down to 89 338. There is not any significant change in the number of students studying swotting.

The compulsory 8 years education had critical effects on the formation of these statistics. It is seen that the Qur'anic Courses have been negatively effected by the application of this law. It is necessary to overcome this negativeness by finding out new formulations that would support the realities of the nation and satisfy the demands and requests of the society.⁷

a) Courses that teach as to how the Qur'an should be read from the text

The enrolments to these courses are made in September. They start on the first week of October and continue for 32 weeks. There are 24 hours in total in a week, of which five hours is given daily. Final exams take place at the end of May and successful students receive their certificates.

b) Courses that teach swotting

The students complete this course in two years and they study methods as to how to read Qur'an from the text clearly and fluently. Successful students receive their certificates after an exam made in August.

c) Qur'anic education at the Mosques

The purpose of these courses is to teach appropriate methods of

7. More information: M. Faruk Bayraktar, A Research on Qur'anic Courses, Istanbul 1992.

reading of Qur'an and to improve religious knowledge during the holiday periods of schools. This type of education has been conducted at places where there are no Qur'anic Courses or have become insufficient and they can be opened by the proposals given by the mufties and approved by the civil chiefs.

Imams and preachers and muezzins and Mosque assistant employees work at the Mosques for the education of Qur'an. The people who have completed their primary education and the compulsory education may benefit from Qur'anic courses at the Mosques. There are two hours classes daily offered in these courses. The educational program to be followed is given by the Directory of Religious Affairs and there are not any final exams and no certificate is given at the completion.

REFERANSES

Ayhan, Halis: *Religious Education in Turkey*, Istanbul 1999.

Ayhan, Halis: "*Faculty of Theology*", *Religious Education Reseaches*, Issue 6, 1999.

Bayraktar, M. Faruk: *A Research on Qur'anic Courses*, Istanbul 1992.

Cebeci, Suat: *Science of Religious Education and Religious Education in Turkey*, Ankara 1996.

Comission: *Religious Education and Teaching in Turkey*, İstanbul 1993.

Koç, Ahmet: "*General Approach to Religious Education and Teaching in Turkey*", *Religious Education Reseaches*, Issue 7, 2000.

Öcal, Mustafa: "*From the Establishment to Nowadays Imam Hatip Liseleri (Highshcolls)*", *Religious Education in Turkey*, Istanbul 1999.

Ünsür, Ahmet: *From the Establishment to Nowadays Imam Hatip Liseleri (Highshcolls)*, Istanbul 1995.

ABSTRACT

Turkish Republic is a secular state, and 95% of the population is Muslim. Religious education in Turkey where religious education has been continuing from the establishment of the new state has been run by the three governmental institutions: The Ministry of National Education, the Higher Educational Council, and the Directory of Religious Affairs. The Ministry of National Education administers religious education at Imam-Hatip High Schools in which majority of the lessons are related to religion. Additionally, in secondary and high schools, religious education is given in one module named Religious Culture and Ethical Knowledge. The Higher Educational Council organises and administers the Faculties of Theology. The Qur'anic Courses are run by the Directorate of Religious Affairs.

This essay focuses on religious education given by these three governmental institutions in Turkey from a historical perspective.

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti Laik bir devlettir ve nüfusunun %95'i Müslüman'dır. Türkiye'de Din Eğitimi cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devlet tarafından, üç ayrı kurum vasıtası ile verilmektedir. Bunlar; Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu ve Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Derslerin çoğunluğu din eğitimi olan İmam-Hatip Liseleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır. Bunun yanında diğer lise ve ilköğretim okulları programında olan 'Din kültürü ve Ahlak Bilgisi' dersi de Anayasal zorunlulukla yine aynı bakanlığın sorumluluğu altındadır. Yüksek Öğretim Kurumu İlahiyat Fakültelerini programlamakta ve yönetmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı ise Kur'an Kurslarını, cami içi vaaz ve sohbetlerle, halka açık konferanslar düzenlemektedir.

Bu çalışma tarihi bir bakış açısı ile Türkiye'de bu üç kurum tarafından verilen Din Eğitimi ele almaktadır.

MAKEDONYA TÜRK KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATINDA FAHRİ KAYA

Doç. Dr. Numan Aruç

A. HAYATI:

Şair, yazar, kültür ve devlet adamı Fahri Kaya 1930 yılında Makedonya'nın Üsküp'ten sonra en büyük kentlerinden biri olan Kumanova'da doğdu. Aydın bir baba ve ümmi bir annenin dört erkek çocuğundan biri olarak dünyaya geldi.

İlk okulunu doğduğu yerde bitirdi, Lise'ye devam ederken 1946 yılında Koçana'ya bağlı Türk köyü olan Yakınova'ya öğretmen olarak atanarak böylece kendisine çok genç yaşta eğitimde hizmet görevi verildi. O dönemin zorunlu ve reel şartları sebebi ve neticesi olarak dört yıl bu köyde hem öğretmen hem de okul yönetmeni görevinde bulundu. Bu dönemde öğretmenlik yaparken dıştan İştip'teki öğretmen okulunu Makedonca bitirdi. 1950 yılında Yanıkova'daki görevinden ayrılarak yüksek öğrenime gitmeye karar verir ve Üsküp Filoloji Fakültesinin edebiyat bölümüne yazılır. Ancak yakın dostu Süreyye Yusuf'un tafsileri doğrultusunda, Üsküp Üniversitesi yerine Belgrad Üniversitesi Edebiyat Bölümü Şarkiyat bölümüne yazılmayı karar verir. Belgrad'a gitmesinin en büyük sebebi Türk Dili ve Edebiyatı'nın o bölümde okutulmasıdır.

Ancak kendisi Türkçe dili ve edebiyatı konusunda beklediğini bulamadı ve bu konuda hayal kırıklığına uğradı. Şarkiyat bölümünde Türkçe'den çok Farsça ve Arapça okutulduğundan dolayı istediği başarıyı elde edemedi.

Fahri Kaya fakultedeki bu boşluğu ve eksikliği diğer bölüm ve fakülte faaliyetleriyle tamamlamış, Yugoslavya edebiyatı ve düşüncesi konusunda yapılan bütün müesseseleri ve de sosyal faaliyetlerde aktif olarak yer almıştır. Bu şekilde dönemin önemli yazarları olan İvo Andriç, Branko Çopić, Oskar

Daviço, Desanka Maksimoviç, Mira Alečkoviç, Duşan Kostić, ve Dobrica Ćosić gibi yazarların yaygın eğitime dayalı faaliyetlerine katılarak onlardan istifade etme fırsatı buldu.

Özellikle kendisine gelecekte kaynaklık edecek ve dünya görüşünü oluşturacak olan Felsefe fakültesinin 45 numaralı odasında siyasi ve devrimci konulu konferansların daimi takipçisiydi. Burada o dönemde yazılmayan ve yazılmayan o dönemin günlük, siyasi ve uluslararası konularının Yugoslavya'nın önemli şahsiyetleri tarafından tartışılıp geleceğin yöneticileri yetiştiriliyordu.

Fahri Kaya hayatının önemli ayağını oluşturan Belgrad günlerine noktayı koyup 1954 yılında Üsküp'e dönmeye karar verir. O dönem Makedonya'dan Türkiye'ye göçün en yoğun olduğu bir döneme rasladığı için bir türlü kendi geleceğini kestiremiyordu. Sebebi, üç kardeşi ve iki yıl sabrettikten sonra ebeveynleri de göç ettiler. Göç olgusu kendisinin işini temin etmesinde de etkili oldu, ailesi göç etti bu da göç eder düşüncesi iki yıl geç işe başlamasına sebep olmuş. Birlik gazetesine verdiği dilekçe ancak iki yıl sonra kabul edilmiş ve 1956 yılında Birlik'te çalışmaya başlamış.

Birlik gazetesine ayak atıncaya kadar, bu arada Üsküp radyosunda Türkçe çocuk ve kültür yayınlarını hazırlıyordu. Çok geçmeden Necati Zekeriya ile birlikte Sevinç'te çalışmaya başladı. Ancak iki kişinin Sevinç'te olması çok görüldüğü için kendisi Sevinç'i bırakıp Birlik'e devam etti. Gazetecilikte deneyim sahibi olduktan sonra gazetenin sorumlu işlerini Şükrü Ramo ile paylaştı. 1963 yılında Birlik Gazetesinin baş ve sorumlu yazarı oldu, bu görevde 1969 yılına kadar bulundu.

Bu dönemde Birlik gazetesi kültür, eğitim ve sağlık ağırlıklı başlıklarla kendine bir çeki düzen vererek okurlar için daha kaliteli ve ilgi çekici oldu. Yerli ve türk edebiyatı edebiyattan örnekler ve bu edebiyatın yazarlarıyla ilgili metinlerle gazetede yer almaya başladı. Yarın Sesler'e kaynaklık edecek edebi, kültür ve sanat eki Özel İlave'yi de çıkarmaya başladı.

Gazetenin başında bulunduğu yıllar uzun dönem boşluğunu hissettiği bir edebiyat-sanat dergisinin çıkması için çok çaba gösterdi ve 1965 yılında Birlik çatısı altında Sesler'in çıkmasını sağladı.

1969 yılında Birlik'ten ayrılarak siyasete geçti, Milletvekili oldu, bakanlık yaptı, Komünist Partisinin İcra komitesi ile Başkanlık üyesi oldu, ve emekliliğine kadar Cumhurbaşkanlığı komite üyesi olarak görevde bulundu.

Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından Türk Dünyası Türk Dili Şeref Ödülü'nü 1999 yılında İstanbul'da aldı.

Emekliliğini Üsküp'te geçirerek hayatına Üsküp'te devam etmektedir.

B. ESERLERİ:**I. Çocuklar İçin Şiir Kitapları:**

1. İLK ADIMLAR, 1952, Üsküp.
2. KÖYDEN SESLER, 1958, Üsküp.
3. HOŞÇA KALIN, 1965, Üsküp.
4. ÇOCUK RÜYALARI, 1991, Üsküp.

II. Hikaye Kitapları:

5. GÜLE GÜLE, 1978, Üsküp.
6. KÜÇÜK HANIM, 1997, Üsküp.
7. İKİNDİ GÜNEŞİ, 1998, Üsküp.

III. Deneme Kitapları:

8. SEÇME YAZILAR 1994, Üsküp.

IV. Antolojiler ve Derlemeler:

9. ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİR ANTOLOJİSİ, 1985, Üsküp.
10. ÇAĞDAŞ BOŞNAK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ, 1992, İstanbul.
11. ÇAĞDAŞ MAKEDON ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ, 1993, Ankara.
12. ESKİ YUGOSLAVYA'DA ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİ ANTOLOJİSİ, 1992, İstanbul.
13. YUGOSLAVYA TÜRK HİKAYESİ ANTOLOJİSİ, 1994, Üsküp.
14. GÖKKUŞAĞI, Yugoslavya Türk Yazarlarının Çocuklar İçin Yazılan Hikayeleri, 1985, Üsküp.
15. NAZİM HİKMET'ten ŞİİRLER, 1983, Üsküp.
16. TÜRK MASALLARI, 1966, Üsküp.
17. MAKEDONYA YAZARLARDAN SEÇME ÇOCUK HİKAYELE-Rİ, 1996, Üsküp.

V. Türkçe'den Yaptığı Çeviriler:

18. TURSKE BAJKE, 1953, Belgrad.
19. KOPNENİ RAZDELBI-NAZİM HİKMET, 1981, Üsküp.
20. NOVO VO STARO, 1984, Üsküp.
21. EDEN NOV SVET, 1989, Üsküp.
22. SOVREMENA TURSKA POEZİJA, 1985, Üsküp.

VI. Okul Kitapları:

23. OKUMA KİTABI V. SINIF, 1998, Üsküp.

24. OKUMA KİTABI VI. SINIF, 1998, Üsküp.
25. TÜRKÇE ALIŞTIRMA DEFTERİ V. SINIF, 1993, Üsküp.
26. TÜRKÇE ALIŞTIRMA DEFTERİ VI. SINIF, 1993, Üsküp.
27. EDEBİYAT LİSE IV, 1985, Üsküp.
28. EDEBİYATA PENCERE, VIII. SINIF LEKTÜR, 1967, Üsküp.
29. ALFABE ABC, 1986, BELGRAD.

C. ETKİ ve KATKILARI:

Makedonya Türk Kültürü ve Edebiyatı'nın çağdaş simalarından Fahri Kaya, çağdaş Makedonya Türk Kültürü ve Edebiyatının en önemlilerinden biridir. Rumelide yeni dönem türk kültürü ve edebiyatın kurucularından birdir desek hiç abartmış olmayız. Bu konu incelendiği zaman şair, yazar, kültür ve devlet adamı yazarımız Fahri Kaya'yı inkar etmek ve gözardı etmek mümkün değildir. Çünkü bizzat kendisi bu alanın hem teorisyeni hem de bu alanı bizzat pratikte yaşamış, uygulamış ve de faaliyetini sağlamıştır.

Lisede iken çok küçük yaşta türk öğretmeni olarak atanmasıyla türk eğitimi içine çekilmiştir. Türk dili, kültürü ve medeniyetini bir taraftan öğrenirken öbür tarafta ise öğretme mecburiyeti ile karşı karşıya kalmıştır. Hem öğrenmiş hem de öğretmiştir. Rumelinin kalbi Makedonya'da türk kültürü ve medeniyetini yaşamak ve yaşatmak için taa 16 yaşından itibaren kollarını sıvamış, türk eğitimi ve öğretimini tanımış ve tanıtmıştır. Bu dönemdeki faaliyetlerine ve de katkılarına gözattığımız zaman Fahri Kaya Türk kültürü ve Edebiyatı'nın pioneriydi ifadesi ile ifade etsek kendisini en gerçekçi tarif etmiş oluruz. Böylece Fahri Kaya hayati ve mesleki kariyerini başta Türk kültürü ve Edebiyatı'nın eğitimi ve öğretimi ile başlatmasıyla gelecekte bu alanda atacağı adımların temeli ve kaynağını oluştururken bir bakımda yazarımız geleceğine işaret etmiş ve de geleceğini bilinçli bir şekilde oluşturmuştur.

Fahri Kaya'nın Türk Diline, kültürüne ve medeniyetine aşkını Üsküp Filoloji Fakültesini bırakıp Belgrad Şarkiyat Bölümüne geçmesinde en bariz bir şekilde görebiliriz. O dönemde yani ikinci dünya savaşından hemen sonra, ilk yıllarında sadece Belgrad Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı okutuluyordu. Türk Dili ve Edebiyatı'nı okumak için Belgrad'a gitti. Bölümdeki talebe sayısının bir elin beş parmağını geçmeyen talebe sayısından biriydi. Böylece bölümdeki talebe sayısının artmasını talebeliği ile sağlamakla bölümün kapanmamasında katkıda bulunarak Türk Kültürü ve Edebiyatına hizmet etmiştir.

Belgrad talebelik günlerinde yazarımız, bizzat sadece türk dilini,

kültürünü ve medeniyetini daha seviyeli, örgün eğitim sayesinde ve de yüksek eğitim ve öğretim metodlarıyla öğrenmek isteyen bir nefer değildi aynı zamanda türkçenin o dönemin hakim dillerinde de tanınması için çalışan ve çaba veren türk dilinin emekçisiydi. İşte bu doğrultuda fakülte döneminde türk dilinden tercümeleler yaptı, özellikle bölümün asistanı olan Marija Cukanoviç'le birlikte Turske Bajke(Türk Masalları) kitabını çıkardı.

Birinci dünya savaşı ve sonrası özellikle resmi olarak Osmanlı hakimiyetinin Rumelide sona ermesiyle birlikte Osmanlı ayrılırken Türkler de bu topraklardan ayrılmaya başlayınca Türk kültürü ve medeniyeti büyük bir darbe aldı. Asırlarca Türk-İslam medeniyetinin bu diyarlardaki hakim gücü olan Osmanlının yöneticisi, hakimi, askeri, öğretmeni ve hocası olan Türk aydınları en büyük tehdit, tehlike ve suç unsuru kabuledildiği için Türk aydınına en büyük baskılar yapıyordu. Bir zamanların hakim gücü olduğu için sonra da yenilen unsur olduğundan dolayı Türk kültürü ve medeniyeti kendi aydınıyla birlikte istenilmeyen, horlanan ve en baş tehlike kabuledilmeye başlayınca ve de devlet ve sosyal mekanizmalarda kabul edilmeyince Türk aydını olmak hiçbir değer ifade etmesi şöyle dursun Türk aydınına nasıl geldiği yere götürebiliriz ve de Rumeliden uzak tutabiliriz mekanizmaları işlemeye başladı.

Osmanlının yıkılışından sonra Anadolunun toparlanması ve de yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Rumeliden Türkiye'ye çok büyük, sistematik ve toplu halde Türk kültürü ve medeniyeti aydınının beyin göçü gerçekleşti. En sıkıntılı ve en çok baskı yapılan kesim aydınlar olduğu için ilk onlar balkanlardan göç etmeye başladı. Bu göç hassaten aydın kıyımı ve baskısı Şubat 1947 yılında rumelideki Türk İslam kültürü ve medeniyetinin temsilcisi Yücel hareketine ve temsilcilerine yapılan kıyımdan sonra hukuki, siyasi ve de tarihi bir realite olarak tescillendi. Yücel Hareketinin üst düzey dört yöneticisinin idam edilmesi ve çok sayıdaki aydın yöneticinin yüzlerce yıl hapse mahkum edilmesinden sonra başta aydınlar ve türk halkı bu toprakları tamamen boşaltı. Bu son darbe ile istenilen hedefe ulaşıldı türk kültürü ve medeniyeti gücünü kaybetti ve azınlık durumuna düştü, istenilen de buydu, türk aydınına azınlığa düşürmekti.

İşte bu inkar edilemeyecek realite ile karşı karşıya kalındı. 20. yüzyılın başından ellinci yıllara kadar türk kültürü ve medeniyeti fetret dönemini yaşadı, bırakın kendini toparlayıp çeki düzen versin kıyımla karşı karşıyaydı, hep zayıfladı o hale geldi ki tamamen dibe vurdu, türk aydını bulmak nadirattandı. İkinci dünya savaşından sonra balkanlar bir nevi istikrara kavuşmaya başlayınca ellili yıllarda türk kültürü ve medeniyeti de toparlanmaya başlayarak kendine çeki düzen vermeye başladı ve ben de varım diye haykırmaya

başladı. İşte bu haykırışın ve yeni dönemin baş mimarlarından biri hiç tereddütsüz yazarımız, şair, yazar, devlet adamı ve türk kültürü ve medeniyetinin çağdaş yüzü Fahri Kaya'dır.

Türk kültürü ve medeniyetinin canlanması için çok büyük emek ve katkı vermeye başladı. Türk dilinin öğretmeni oldu, güzel türkçemizi öğretmeye başladı. Yeni neslin türkçeyi öğrenecekleri kitapları alfabesinden başlayarak okuma kitapları, hikaye ve şiir kitapları ile birlikte romanlarına kadar türkçeyi içeren eserleri yazmaya başladı. Biz yeni nesil babalarımız dahil ve hala bugün bizim çocuklarımız güzel türkçeyi ve türk kültürü ve medeniyetini Fahri Kaya'nın eserlerinden, kaleminden ve dilinden öğrendik ve de öğreniyoruz.

Yazarımız, Makedonya Türk halkının sesi olan Birlik gazetesinde uzun yıllar yöneticilik yapmakla türk dili ve kültürüne böylece daha yaygın hizmet etme fırsatı buldu. Yücel Harekeri tarafından kurulan Birlik gazetesini tekrar yeni dönemin sesi olmasını sağladı. Var gücüyle bu gazeteye hizmet etti, kapanmasını önledi ve diğer medya güçleri ile rekabet edecek seviyeye getirdi. Yeni dönemde o dönemin ruhuna uygun bir anlayışla ve siyasetle Birlik gazetesi vasıtasıyla türk kültürü ve medeniyetini konu edindiler, tanıttılar ve türk insanının davasını takip edip savunmaya kendilerini adadılar.

Birlik sayesinde biz türklerin makedonyada varlığımızı ispat etmeye çalıştı, türk dilini canlı ve bu diyarlarda yaşayan bir dil olduğunu ortaya koydu. Özellikle Birlik yayınları tarafından çıkan Sevinç, Tomurcuk ve diğer çocuk dergilerinin çıkmasını sağlayarak Fahri Kaya, çocukların dünyasına inerek onların hayallerini türkçe ile süsledi ve oluşturdu. Biz çocuklar o türkçe ile okullarımızda okumaya, yazmaya, hayal etmeye ve de düşünmeye başladık.

Türk dilinin aşığı, türk kültürü ve medeniyetinin hizmetkârı ve de bekçisi olan yazarımız, kaderin cilvesi ve de mahkumiyeti olarak çok küçük yaşlardan itibaren yılların geçmesiyle sanki tabiatın gereği olarak hep tekamüle eriyordu, türkçeyi hep yükseklerle kaldırmayı çalışıyordu, türk kültürü ve medeniyetinin kendisine yakışan yerede yerini alması için hep çaba gösterdi ve güzelim türkçeyi hep yükseklerde görmeyi hayal ediyordu ve de bunu hedefliyordu. Bu hedef ve gayretin en büyük delili türk dilini daha bilimsel ve ilmi olarak ele alacak Türk dili ve edebiyat dergisi Sesleri kurması ve ilk yayın yönetmeni olmasıdır. Sesler sayesinde rumelide Türk dili ve edebiyatı marjinal bir halden daha saygın, seviyeli ve ilmi bir hal ve de karakter kazanmış oldu.

Fahri Kaya türk kültürü ve medeniyeti ile ilgilenirken kader türk halkının davası ile ilgilenmesini sağladı. Gerçekten türk davası konusunda kendi hayatında sanki gerçek tekamülü görüyormuşuz gibiyiz. Kader türk davası konusunda Makedonya'nın ucra köylerindeki öğretmenlikten Makedonya'nın

en üst siyasi ve karar mekanizmaları mercilerine kadar yükseltti. Birlikten ayrıldıktan sonra siyasete geçti, siyasetin gücü ve vasıtalarıyla türk kültürü ve medeniyeti ve de türk halkı davasına hizmet etmeye başladı. Bu konuda yaptığı hizmete ve katkılara baktığımız zaman ve objektif bir şekilde değerlendirmeye kalktığımızda rahatlıkla şunu söyleyebiliriz, Fahri Kaya siyasetten de bu davaya hizmet etti. Kıvrak zekası, engin siyasi tecrübesi ve de akıllı ve hikmetli davranış ve tutumlarıyla Türk kültürü ve medeniyetini canlı bir şekilde bugüne taşıdığını kimse inkar edemez. O dönemin şartlarına ve dönemine baktığımız zaman özellikle civar ülkelerle kıyasladığımız zaman onlara göre biz Makedonya türkleri en rahat ve refah içinde yaşayan türklerdik. Dilimizi, dinimizi, kültürümüzü ve de medeniyetimizi rahatça yaşayan ve yaşatan türk milletiydik. Okullarımızda türkçe, camilerimizde ezan durmadı.

Siyasete veda etmekle emeklilik hayatına başladı. Ancak türkçenin hayranı, türk kültürü ve medeniyetinin asırlık emektarı bu konuda katkılarını sunmaktan kendini alıkoymadı. Üsküp'te hayatını mütevazı bir şekilde geçirirken Türk davasında verdiği gayretleri ve katkıları mütevazinin ötesindedir. Yeni eserler verdi, yeni eserlerin çıkması için de hazırlıklarına devam etmektedir.

Rahatlıkla şunu söyleyebiliriz Fahri Kaya tanınmadan, anlaşılardan ve de incelenmeden Makedonya ve rumelide yeni dönem ve çağdaş Türk Kültürü ve Medeniyetini anlamak mümkün değildir.

KAYNAKÇA

HAYBER, Abdülkadir, "Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı", İstanbul, 2001, s. 193-205.

MATEVSKİ, Mateya, "Edna İsključitelna Sredba so Turskata Poezija", Üsküp.

ÜLKER, Çiğdem, "Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu" Ankara, 1998, s. 37-61.

ALİ, Melahat, "Fahri Kaya'yla Ömrünün 70 ve Yazın Hayatının 50. Yıldönümü", **Birlik**, Üsküp, Aralık 2000, Sayı 5573.

BAYMAK, Osman, "Fahri Kaya kimdir?" **bay Aktüel Kültür Sanat dergisi**, Prizren, Kasım 2000, Sayı 66, s. 7-10.

A SHORT OVERVIEW OF THE YORUKS IN MACEDONIA

Mr. Nazim İBRAHİM*

In connection with the Yoruks, many memorable articles have been published in R. of Turkey and in Europe. However, the investigations done by P. Traeger¹, Cvijiç², Kiro Truhelka³, Milenko S. Filipovich⁴, G. Eskert⁵, Gökçen İbrahim⁶, M. Tayyib Gökbilgin⁷, Galaba Palikru-sheva⁸, M. Sokoloski⁹ and others, about the Rumelian Yoruks, about their origin and their settlement in Rumelia, have to be emphasized. Beside them, Fehim Bajraktarevich, should be noticed for his extensive bibliography about the Yoruks in the Islamic encyclopedia.

There are different opinions among the scientists for the etymology of the word „Yoruk” and the origin of Yoruks, but it is generally accepted

*Assistant, University of St. Cyril and Methody, Faculty of Philology - Skopje.

1 P. Traeger, De Yürüken und Konjaren in Makedonien, Zeitschrift für Ethnologie, Berlin 1905.

2 Cvijiç, Grundlagen der Geographie und Geologie von Macedonien und Albanien, Ergänzungs Heft zu Ptermanns Mitteilungen, Gotha, 1908.

3 K. Truhelk, About Macedonian Yoruks, A collection about South Serbian History I, Skopje 1936. The same author : Macedonian Yoruks, Studie o porijeklu, Zagreb, 1941.

4 Milenko. S. Filipovich, The ethnic circumstances in south Serbia, The twentyfive anniversary of liberated South Srbia 1921-1937, Skopje 1937.

5 G. Eskert, Die Yürüken in Zentral-Mazedonien, Buletinul Instituteni Roman din Sofia, Bucureşti 1942.

6 Gökçen İbrahim, XIX y.y Makedonya Yürük Folkloru, Türk Folklor Araştırmaları, IX, Sayı 32, yıl 3, cilt 2, Mart 1952.

7 M. Tayyib Gökbilgin, Rumeli' de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân, İstanbul 1957, s. X.

8 Galaba Palikrusheva, A Yoruk's custom on St. George Day in Radovish, The Ninth work by The Folklore Congresses in Jugoslavia., Sarajevo 1963.

9 M. Sokoloski, About the Yoruks and their organization in Macedonia between XV and XVIII centuries. A journal published by the Federation of the historical association in SR Macedonia IX, no. 1, Skopje 1973.

that they have Turkoman's origin.

The word „Yörük” originates from the verb „Yürümek”, the name of the Ogus tribes (Turcman) who moved from middle Asia to Anatolia. In connection with their name, some scientists say that it is wrong to use the word „Yürük” instead of the word „Yörük”. The word „Yürük” is not a noun derived from the verb „Yürümek”, it is an adjective from the root „Yüğrük”. The word „Yürük” as an adjective means; prosperous, cultural, contemporary, lettered, pure-bred, natural e.c.t. Yoruks wouldn't use the word with the meaning of the verb to walk (yürümek). They use the word „Yörük” as a noun and the word „Yürük” as an adjective. The two words have a completely different meaning, but formerly these two words (with the old script) had the same spelling. Almost all foreign scientists treated these two words as one word „Yürük”, because the word „Yörük” seemed harder to pronounce¹⁰.

In connection with the Yoruks name, Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan, in his work „İbn Fadl?n Reisebericht” page: 215 claims that in the words „Yürük” and „Türk” in many turkish dialects, the sound „t” changes first into „j” and then into „y” so we get the same pronanciation for both of the words¹¹.

There are also premises about the Yoruks migration to the Balkan Peninsula. According to some authors the immigration is connected to the ruling of Sultan Murat I (1324 – 1389), for others the migration happened after the period of Bajezit I (1389 – 1402)¹².

However, the truth is that the immigration of the Yoruks in Rumelia started right after the first conquests of the early Ottoman Empire on the Balkan Peninsula ¹³.

The first accurate documents about the immigration of the Yoruks are from the period of Murat I. According to some data in 1385, Yoruks migrated from Saruhan (in Little Asia) to Serez¹⁴.

The settlement of the Muslim population from Little Asia, including the Yoruks, was one of the powerful bridges on which the Ottoman reign lasted out on the newly conquered Balkan States. One of the territories which was mostly inhabited was the Kustendil sanjak, a belt that spreads

10 Prof. Dr. Mehmet Eröz, Yörükler, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1991, s. 20-21.

11 M. Tayyib Gökbilgin, op. cit., 1.

12 M. Sokoloski, op. cit., 85.

13 M. Tayyib Gökbilgin, op. cit., 13.

14 Ibid, 14.

from Lake Dojran in the south through Strumica and Radovish to Ovche Pole, in the northwest¹⁵. Here Yoruks could have settled only after the definite collapse of Constantine's state under the Turkish reign in 1395. However, considering Timur's breakthrough in Small Asia and the consequences from the battle in Angora in 1402 it is much likely that the first settlement of the Yoruks happened at the beginning of XV century¹⁶.

It is well-known that after conquering the Balkan States, the young Ottoman Empire started inhabiting Turkish ethnic elements in this area. Macedonia, a country through which many military and trade routes pass, accepted a big number of colonists from Small Asia, especially from the Yoruk nomad group¹⁷. Among the 16 Yoruk's areas in Rumelia in the XVI century, on the territory of Macedonia there were two areas which were called Yoruk sanjaks: Thessaloniki and Ovcepole Yoruk's sanjak with seats of their Beg's in Thessaloniki and Shtip. They spread accross many kaazas with Yoruk settlements divided into „khojas”, according with their military organization¹⁸.

Inhabiting Macedonia, the Yoruk nomads mainly stayed in the the southeastern parts in the area called „Jurukluk” or „Juruklana” but they could also be found in Western Macedonia (village „Kodjadjik” in Debar)¹⁹.

One of the reasons why the Yoruks inhabited Macedonia was the need of the new Ottoman Empire to assure its breakthrough towards the South, the West and the North, and to insure the strategic routes and fortresses. The second and the crucial reason why the Yoruks were so persistent in inhabiting these areas were the rich pastures and the suitable climatic conditions for upbringing their stock²⁰.

The settlement of the Yoruks on the area between Lake Dojran and Ovce Pole, regardless whether it was consciously led or followed by

15 Aleksandar Stojanovski, „A number of questions about the Yoruks in the Kustendil sanjak”, MANU, Ethnogenesis to Yoruks and their settlement on the Balkan Materials collected on the round table on 17-th and 18-th novembre 1983 in Skopje, page 29.

16 Ibid., 29.

17 Dragi Gorgiev, „Yoruks in Serfiye” (1568-9 Institute for national history 43, 2. 1999g. page. 109.

18 Ibid., 109.

19 Krum Tomovski, Yoruk houses in Macedonia, MANU, Ethnogenesis to Yoruks and their settlement on the Balkan Materials collected on the round table on 17-th and 18-th novembre 1983 in Skopje, page. 89.

20 Aleksandar Stojanovski, „A number of questions about the Yoruks in the Kustendil sanjak”, page. 32.

instincts, found itself in a position to help the economic and social needs; revival and settlement on the neglected areas on the overrun territory. As an evidence that these areas existed are the many mezri's, farmlands on which eponymous settlements existed. ²¹.

The census books of accounts (XV and XVI century) are another testament to Yoruk's presence in Macedonia²².

The oldest data about the existence of the Yoruks in Macedonia can be found in the census books of accounts for Prilep from 1440, for Bitola from 1468 and for Lerin from 1481 where villages inhabited with Yoruks are mentioned²³.

One of Yoruk's biggest groups and military formations are so-called Ovchepole's Yoruks (Yürükân-i Ofçe Bolu). Namely, Yoruks under Ferhad Aga are registered in the census. They were part of the suite of Davud Pasha, which beside the Yoruks from the eponymous Ovchepole district ("in the Turkish administration), it included Yoruks from some other districts in the Turkish administration (nahi) existing in the boundaries of the Kustendil sanjak and beyond²⁴.

The census carried out in 1519 gives information precisely about the presence of the Yoruks in this sanjak. After this census Ovchepole Yoruks „zaemet” was named Ovchepole Yoruk's sanjak, and the „dze-maats” (communities at divine service) of the Yoruk's „eshkenci” were renamed Yoruks khojas. The number of the people included in a community at divine service, actually in a khoja, was raised from 25 to 30²⁵.

In the age of the census held in 1570 three Yoruk's congregations; Serchi (whose second name was Sulejman Fakih), Ali Fakih and Tarakchili settled on the boundary line of the village Pirava in Valandovo²⁶.

According Thessalonian Yoruk law from 1579 we can find out that in the second half of the XVI century they created expansive settlements. Although Yoruks are mentioned in the legal code as nomad, they even created their own settlements, and they even settled areas which were

21 Ibid., 33.

22 Krum Tomovski, Yoruk houses in Macedonia, page. 89.

23 Ibid., 89.

24 Aleksandar Stojanovski, „ A number of questions about the Yoruks in the Kustendil”, page. 30.

25 Ibid., 31-32.

26 Ibid., 34.

previously settled by Muslim farmers. Yoruks also intermingled in mixed population and they even appeared in town²⁷.

Yoruks in Valandovo rooted from nomads of Asia Minor who settled southeast and in the central parts of the Balkans, Rhodopes, Pirin and Thrace.

They are part of the Yoruks who settled Eastern Macedonia because of the reach pastureland at the confluence of the river Vardar and its left tributaries as well as the dry climate, conditions which according to J. Cviich, reminded them of their locations in Asia Minor. Truhelka and Voja S. Radovanovich are of the same mind²⁸.

Apparently, their lives have been very difficult. They lived primitively, considerably more primitive than the Macedonian and Turkish population from the villages which are near the town and surely more rich²⁹.

It should be mentioned that the Yoruks from „Vardar” belt on the territory of Macedonia, unlike many other ethnic groups, have a quite clear consciousness about their ethnic origin and ethnic name. They call themselves Yoruks but they say that they are called like that because they led the army, but they are real Turks even though they differ quite a lot from the Turk- Grooms³⁰.

The groups Dordomboz, Bashiboz and other talk more roughly or as they say they talk „kaba” and those of Dedenli speak „çitakçe”. Those kinds of differences can be seen in the costume, in the terminology in the domain of farming, mainly agriculture and other³¹.

The Chitaks, Yoruks say, were made Turkish by Baltalipasha. They speak bad Turkish, the „chitak dili” in which many Slav words are present. They live mainly in the lowland settlements and deal mainly with agriculture. Chitacks claim that they do not come from another place but that they are native, however they are Turks³².

27 Krum Tomovski, Yorum houses in Macedonia, page. 89.

28 Olivera Jashar-Nasteva, Contribution to the investigations for the Yoruks in Radovich (1. Historical, economical and ethnographic data 2. The main Characteristics about the pronunciation) MANU, Ethnogenesis to Yoruks and their settlement on the Balkan Materials collected on the round table on 17-th and 18-th novembre 1983 in Skopje, page. 134.

29 Ibid., 131.

30 Galaba Palikrusheva, Ethnographic Characteristics about the Macedonian Yoruks, MANU, Ethnogenesis to Yoruks and their settlement on the Balkan Materials collected on the round table on 17-th and 18-th novembre 1983 in Skopje, page. 70.

31 Ibid., 71.

32 Ibid., 72.

The customs and the superstition, the way of living connected with the nature, contribute the mutual links to be always organized and strong. Yoruks are mainly patriarchal. They look after their tradition very carefully and they proudly announce that they are Yoruks. Their folklore and their wedding customs are very rich³³.

All Yoruks are muslim and nearly every Yoruk village had its own mosque. Their mosques are old and weak, made of feeble materials. Their graveyards are very primitive and neglected. Their graves very rarely have two badly made slabs without name-plates³⁴.

It is well known that Yoruk wives never veiled and they never wore „scarves” nor „ferece”. The relationship between them and their husbands were very good³⁵. Yoruk men and wives were predominantly of middle hight.

The biggest change to the ValandovoYoruk population that hapenned in this century was the process of emigration to R.Turkey, a process which is especially intensive in the period between 1953 and 1961. As a result to this the ethnographic map of R. Macedonia totally changed³⁶.

As a result of the emigrations which were especially massive till 1956 and the latter more rare migrations, despite the number of today's constant settlements, we also ascertained a considerable number of completely displaced „deserted” Yoruk settlements in Valandovo's region for example: Ajanli, Arazli, Barakli, Bashali, Buluntuli, Vejseli, Guleli, Plavush, Gradec, Chestovo and Terezli.

From our broader and concrete fieldinvestigations, the places to which most Yoruks from East Macedonia immigrated are: Istanbul, Izmir, Orhangazi, Selchuk, Bursa, Muhadjir Koj, Tepekoj, Bergama, Urganli, Akhisar, Sarianli, Parsa and others³⁷.

The same source indicates that in this day and age the emigration is continuing with the same intensity because of the bad living conditions. In order to stop the emigration of the Yoruks not only from

33 Olivera Jashar-Nasteva, Contribution to the investigations for the Yoruks in Radovish, page. 134.

34 Ibid., 133.

35 Ibid., 132.

36 Ibid., 127.

37 Vasil Nedkov, Yoruk's settlements and their inhabitation in Easter Macedonia MANU, Ethnogenesis to Yoruks and their settlement on the Balkan Materials collected on the round table on 17-th and 18-th novembre 1983 in Skopje, page. 84.

Valandovo's region but also from all the other regions in Eastern Macedonia, the basic needs for a normal life should be provided, such as: employment, education, health, infrastructure and others. If one doesn't take measures to improve their life standard, the emigration from these regions wouldn't stop.

As a result of the strategical significance of the territory on which Yoruks were inhabited and their significance by being members of a group with special duties within Ottoman Empire, they aroused the interest of many research scholars even in the beginning of this century. That interest is current even now³⁸.

Identity papers about the Yoruks in Macedonia still, aren't many, which is weird because it is well known about their massive presence precisely in Macedonia³⁹.

Especially after The Second World War the interests about the Yoruks on the Balkan Peninsula inflamed. In Macedonia the interest about Yoruks enlarged in Shtip, 1955 latter, a committee was formed on the art academy. This committee had a project which reads as follows: „The situation of the Yoruks in Macedonia” and it collects materials from 1972 in order to investigate Yoruk's life and their customs intricately. The Folklore Institute in Skopje also works on a joint project with the department for folklore in the Ministry of Culture and Tourism in Ankara-Turkey, and their object of intensive investigation is folklore and the ethnography for the Radovishko-Valandovo's Juruklana⁴⁰.

Certainly, there is a huge literature for Yoruks especially in Turkish. The writings done by M. Taib Gokbilgin and Mehmet Eroz are among the most famous works. In this context an emphasize should be laid on Gokbilgin's hard work, who had significant documents about the problems of Yoruks in Macedonia. Other important documents about the Yoruks were also published by Kiro Truhelka.

More detailed documents about the Yoruks in Macedonia could be also found in „Turkish Documents” published in 5 volumes by the National

38 Galaba Palikrusheva, *Etnographic Characteristics about the Macedonian Yoruks*, page. 69.

39 Aleksandar Matkovski, *Turkish documents about the Yoruks in Macedonia MANU, Ethnogenesis to Yoruks and their settlement on the Balkan Materials collected on the round table on 17-th and 18-th novembre 1983 in Skopje*, page. 39-40.

40 *Ethnogenesis to Yoruks and their settlement on the Balkan Materials collected on the round table on 17-th and 18-th novembre 1983 in Skopje*, page. 5.

History Institute. By the way, the same institute published „Turkish sources for haiduk way of life and filching”. Another document for the Yoruks in Macedonia is published in 4 volumes by Republic of Macedonia State Archive. There are also a couple of documents in the book issued by Dushanka Shopova⁴¹.

Yoruks are of Turkoman's stock and those who remained in Macedonia settled down mainly in highlands in Eastern Macedonia and have kept all their customs and other ethnic characteristics. Scattered in bigger or smaller oasis on different parts on the Balkans, as raise live-stock and agriculturalists, or as military arrays in the Turkish army, Yoruks through their 5 centuries-old existence had a big influence on Macedonian toponymy and culture⁴².

The most massive demographic change that happened after Ottoman's win over, was Yoruk's immigration which in some parts appreciably in some parts fully, transformed population's ethnic structure. The Yoruk's immigration also had an influence on the structural change in the rural business manufacture in favour of the stock-breeding⁴³.

By investigating about the Yoruks in all the Balkan countries in which they still live, we can say that they with their arrival on the Balkan in the period between XV-XVI century, their internal migrations from one place to another between XVII-XVIII century, and finally their emigration from the Balkan in XXcentury provoked remarkably huge demographic changes⁴⁴.

41 Aleksandar Matkovski, Turkish documents about the Yoruks in Macedonia, page. 39-40.

42 Ethnogenesis to Yoruks and their settlement on the Balkan Materials, page. 5.

43 Aleksandar Stojanovski, „ A number of questions about the Yoruks in the Kustendil sanjak”, page. 36-37.

44 Olivera Jashar-Nasteva, Contribution to the investigations for the Yoruks in Radovish, page. 137.

ÖZET

Yörük: (Yörümek) fiilinden yapılmı, Orta Asya bozkırlarından, önce Anadolu'ya yerleşen, daha sonraları oradan Rumeli'ye gelip yurt tutan, göçebe Oğuz boylarını (Türkmenleri) ifade eden bir kelimedir. Yörüklerin Rumeli'ye geçmeleri Osmanlıların Balkan Yarımadası fethi ve yerleşmeleriyle başlar. Bu topraklarda ilk defa 14. yüzyılın sonlarına doğru görülmüşlerdir.

Yörükler, Makedonya Cumhuriyeti'nin doğu ve güneydoğusunda, Doyran, Valandova, Ustrumca, Radoviş, Negotino ve İştıp yörelerinin genellikle dağlık köylerinde yaşamaktadırlar. 1953 yılından bu yana, göç sebebiyle gündün güne sayıları azalmış, dolayısıyla eskiden yaşadıkları birçok köy bugün haritadan silinmiştir.

Yörükler geleneksel âdetlerini, folklorik değerlerini ve dilsel özelliklerini bütün zorluklara rağmen, nesilden nesile aktararak bugüne kadar ulaştırmaya başarmışlardır.

ABSTRACT

The word „Yörük” originates from the verb „Yörümek”, the name of the Oğuz tribes (Turkmen) who moved from middle Asia to Anatolia. There are also premises about the Yoruks migration to the Balkan Peninsula. According to some authors the immigration is connected to the ruling of Sultan Murat I (1324 – 1389), for others the migration happened after the period of Bajezit I (1389 – 1402). However, the truth is that the immigration of the Yoruks in Rumelia started right after the first conquests of the early Ottoman Empire on the Balkan Peninsula.

One of the territories which was mostly inhabited was the Kustendil sanjak, a belt that spreads from Lake Dojran in the south through Strumica and Radovish to Ovche Pole, in the northwest. Inhabiting Macedonia, the Yoruk nomads mainly stayed in the the southeastern parts in the area called „Jurukluk” or „Juruklana” but they could also be found in Western Macedonia (village „Kodjadjik” in Debar).

The biggest change to the ValandovoYoruk population that happened in this century was the process of emigration to R.Turkey, a process which is especially intensive in the period between 1953 and 1961. As a result to this the ethnographic map of R. Macedonia totally changed.

Yoruks are mainly patriarchal. They look after their tradition very carefully and they proudly announce that they are Yoruks. Their folklore and their wedding customs are very rich.

TÜRKBAŞLAR

M-r Abdülmecit NUREDİN*

Giriş

Bilinen eski çağlardan bu yana insanlar dünyada çeşitli uygarlıklar kurmuş, her ulus kendi tarihini oluşturmuştur. Yaşanılan coğrafi yer, komşuları, sosyal ve kültürel yapısı toplumların tarihlerini etkilemiştir. Türkler dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşamakla birlikte ağırlıkla Orta Asya, Anadolu ve Balkanlar ekseninde bulunmuşlardır. Anadolu Balkanlar ekseninde Orta Asya'dan göçler sonunda oluşmuştur. Türklerin ana vatanı Orta Asya olmakla birlikte bu gün bu kavram değişmiş görevi Anadolu üstlenmiştir. Türkler tarihin genel akışı içinde Orta Asya'dan Anadolu'ya geçip Ortadoğu ve Anadolu'nun tarihini değiştirmiştir. Geçtikleri yerler gibi geldikleri Anadolu ve Balkanlarda insanlarla, coğrafyayla bütünleşmişler ve dost olarak yaşamışlardır. Gittikleri yerlerdeki kültürleri koruyarak oralara adalet, hoşgörü ve uygarlık götürmüşlerdir.¹

Balkan yarımadası, bir coğrafya parçası olarak adını dahi Türkçe'den almış, Türk kültürüne beşik olmuş, Türk, Slav ve Germen kültürlerinin dönem dönem hakimiyet mücadelelerine sahne olmuş bir bölgedir.

Balkanların uygun doğal koşulları, yarımadayı insanlar için çekici bir hale getirmiştir. Çeşitli saldırı ve göçler sonucu oluşan dalgalanmalar, birleşim ve ayırım yolu ile şimdiki Balkan topluluklarının doğmasına neden oldu.

* Siyaset Bilimci

1 ÇAVUŞOĞLU, Halim, "Balkanlarda Pomak Türkleri" Köksav Yay., Ank. 1993,s.48

Tarihte etkili bir liste halinde uzayan barışçı ya da savaşkan halk hareketleri, bu çok eski dönemlerden beri aralıksız sürmüştür. Bu sürekli dalgalanmalar ret ya da özümseme karışımıyla günümüz Balkan halklarını doğurmuştur.

Dilleri ve kültürel gelenekleriyle belirlenmiş bu temel oluşumlara tarih kendi kimlikleri altında yaşamaya yetecek, ancak geçmiş dengeleri temelden de değiştirmeye yetmeyecek güce sahip kuvvetli grupları da etkilemiştir. Farklı Müslüman grupların kimliği konusunda ortaya çıkan karışıklık Balkanlar'da dinin etnik farklılaşma bakımından taşıdığı muazzam önemi bir kez daha gösterir. Türkbaşlar (Torbeşler), Pomaklar olarak bilinen Türk Makedonyalılar bu durumu daha açık bir biçimde ortaya koyarlar.

Osmanlı'dan önce Makedonya'ya ve Balkan yarımadasının diğer yerlerine iskân eden Türk boyları, bu toprakların tarihinde çok önemli rol oynadılar. Yaptıkları icraatlarla Balkan yarımadasının sosyo-etnik yapısını, olayların ve tarih akışının yönünü ve adı geçen yarımadanın kaderini değiştirdiler.

Hazar denizinin kuzeyindeki steplerde hüküm süren Hun Türkleri, Balkanlar ve Avrupa'ya ilk ayak basan Türkler'dir. 4. yüzyılın başından itibaren batıya doğru ilerleyen Hunlar, 376 yılında Volga nehrini geçerek Balkanlar'da yerleşmeye başlamıştır.² İlerleyen yıllarda Hun İmparatoru Attila liderliğindeki ordular Fransa ve İtalya'ya kadar ulaşmışlardır. Ancak bu ilerleyiş uzun sürmemiş, Türk boyları kısa süre içinde eski etki ve güçlerini kaybetmişlerdir. Özellikle Slav göçlerini takip eden dönemde Türk boyları bölge halkının arasında asimile olmuştur. Bu asimile sürecinde günümüzde Makedonya'da da yaşayan Türkbaşları (yerel söylemle Torbeşleri) etkilemiştir.

Türkbaşların Tarihi Geçmişi

Balkanların dolayısıyla Makedonya'nın Türklerle tanışması IV. Yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişlerine dayanır.³ Hun Türklerini

2 Prof.Dr. KAFESOĞOLU, İbrahim "Türk Milli Kültürü" Ötüken Yay.İst.1997,s.70

3 ÖZTUNA, Yılmaz ; **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi**, C.1, İstanbul 1973, s.71-257.

Avar, Bulgar, Kıpçak ve Peçenekler takip ettiler.⁴ Kuman Türkleri'nin Balkanlara akın etmesi Şimali Çin'de milâdi 916 tarihinde Hitay (Çin) devletinin ortaya çıkmasıyla başlamıştır.

Kumanlar, Çin kuzeyinden, Orta Asya ve Kafkaslardan Rus Bozkırlarına gelince Kıpçak adını almışlardır. Sahip oldukları bozkırlara da onlara izafeten "Desti Kıpçak" yani Kıpçak Bozkırları adı verilmiştir. Bizanaslılar bu öz-Türk unsuruna Komani, Macarlar Kun, Kuman ve Paloç, Almanlar ise Falon ve Falp, Ermeniler de " Chartes" , Latinler "Cummani" diye hitap etmişlerdir. ⁵

Çin kuzeyinden ve Orta Asya'dan batıya doğru hareket eden Kuman Türkleri XI. Yüzyıl başlarında İdil'in aşağı mirzağında Hazarlar'la karışarak kuzeye sokulmuşlar ve burada İdil-Kama Bulgarların büyük bir kısmını bünyesine kaptmışlardır. Bu yüzyılın ortalarına doğru Kuman Türkleri X.yüzyılda İslamiyet'i kabul etmiş olan bulgar Türkleri'nin (İdil Bulgarlarının) bir kısmını da aralarına alarak Romanya Üzerinden Balkanlara inmeğe başlamışlardır.⁶ İlk olarak Kuzeyden Tuna boyu ve Dobruca bölgelerine, ardından Rodop ve Makedonya'nın dağlık kesimlerine yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bölgelerde kendine has coğrafi isimlerini vermişlerdir. Mesela: Makedonya'daki Kumanova, Soyfa'da Kumantsi, Nevrokop'ta Kumanca, Niğbolu'da Komana gibi yer ve köy isimleri onların eserleridir.⁷

Pomak-Türkbaş Tabiri

Pomak tabiri, Kuman Türkleri'nin Osmanlı akıncı beylerine Balkanlar'daki fütuhatlarında yardımlarından ötürü Osmanlı öncesinde Balkanlarda yerleşmiş olan Türk kavimlerine atfettikleri bir sıfattır. Bu kelime Slavca "yardım eden" anlamına gelmektedir. Pomak tabiri bir milletin veya kavmin adı değildir.

4 TURAN, Ömer ; "**Balkan Türklerinin Dini Meseleleri**", Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Sayı 16, Ankara 1997,s. 1744.

5 ERÖZ Mehmet, **Hıristiyanlaşan Türkler**, Ankara, 1983, s.15

6 NİMET, K. Akdes, **Doğu Avrupa Türk Kavim ve Devletleri**, Türk Dünyası el Kitabı, Ankara, 1992, C.I., s.182

7 HAKKI İsmail,U., **Osmanlı Tarihi, C.I.**, Ankara,1988,s.183.

Slavlar onlara “pomoç”, “pomaga”, yani yardımcı oldukları “Pomagaç”, “yadımıcı” olarak nitelendirmişlerdir. Zamanla bu sözcük “Pomak” olarak telafüz edilmiştir. Avarlar’ın torunları olarak bilinen “Pomaklar” Makedonya’da farklı tasnif edilmektedir. Torbeş kelimesi Makedonya’da saf etnolojik anlamda Pomakları isimlendirmek için kullanılan bir kelimedir. Türkbaşlar olarak bilinen bu boy, Makedonlar tarafından “Müslüman Makedonlar” veya “Torbeşler” oldukları iddia edilmektedir. Bu tabir, Kumanların Balkanlar’a ilk gelişinden Osmanlı sonrasına kadar (hatta günümüze kadar) cebren saflarını dört-beş kez değiştirmeğe zorlandıklarından ötürü, “dört-beşler” olarak anılmışlardır. Bu iki kelime’den Torbeş⁸ kelimesi türetilmiştir. Fakat bu tabirin Osmanlı arşivlerinde yer almayışı ve bunların aslen “Türkbaş” olarak nitelendirildikleri bilinmektedir.

Makedon idialarının tarihi gerçeklerle hiçbir ilgisi olmadığı çünkü belgeler tetkik edildiğinde Türkbaşların XI. Asırdan itibaren Pirin ve Vardar Makedonya’sıyla Rodoplara yerleşmiş olan Kuman Türklerinin torunları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Balkanlarda, Müslüman azınlığın bazı lehçe ve şive farklılıklarını türeterek daha küçük guruplara bölmek amacıyla yıllarca sistemli bir politika takip edilmiş ve bunların arasındaki dil, din ve kültür bütünlüğünü zedelemeye amaç edilmişti. Bu meyanda dil faktörünü ileri sürerek Müslüman-Türkbaşları “Makedon Müslümanlar” olarak göstermekten geri kalınmamıştır. Fakat bu insan topluluğunun milliyetini tayin hususunda dilin kâfi bir delil olmadığı herkesçe malum bir hakikattir.⁹ Bu halk topluluğunun kendi maşerî vicdanında vereceği hükmün kıymeti vardır.

Makedonya hariç bütün Balkan ülkelerinde Pomak olarak bilinen bu topluluk, kendilerini Makedonlara uzak olduklarını, kendilerini Türk hissettiklerini ve büyük tazyikler altında bile Slavlaşmaya (Makendonlaşmaya) yanaşmayarak, ölüm tehlikesine rağmen çoğu kez gizlice veya kitlevi göçlerle anavatan Türkiye’ye sığınmak suretiyle bunu kanıtlamışlardır.¹⁰

8 RAÇKİ Faik, “Bogomili i Patareni”, Rad Jugoslavenski Akademije Znonosti i Umjetnosti, vol.VIII, s.187

9 BARKAN (Ömer Lütüfî) ve MERİÇLİ (Enver), Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s.141

10 ZELYASKOVA Antonina, “The problem of authenticity of some Domestic Sources on the Islamization of the Rhodopes, it’s reality?”, Etudes balkaniques, 1990, 4, s.105-111.

Makedon resmi rakamlarının iddialarına göre “Osmanlı Türk kolonizatörleri Pomak Türklerini zorla müslümanlaştırmışlardır”(!). Bilimsellikten çok uzak olan bu iddia söz konusu ülkenin belirlediği hedeflere ulaşabilmek için iç ve dış politikalarında sadece bir propadanda unsurudur. Osmanlı tarihini ve Osmanlı-Makedon ilişkilerini iyi bilen Hollanda’lı araştırmacı Dr. Michael Kiel’de aynı sonuca vardığı bilinmektedir. Ona göre savunulan bu tezler ve delil-olayların gerçek dışı birer hayal ürünü ve siyasi amaçlı olduğunu iddia etmektedir. ¹¹

Osmanlı arşif belgeleri Türklerin, Balkanardaki bütün azınlıklara ve milletlere din, dil, ve her çeşit hürriyeti sağladıklarını bilinmektedir. Öne sürülen iddialar gerçekte uygulansaydı, Balkanlardaki milletler ve azınlıklar benliklerini günümüze kadar muhafaza etmeyi başaramazlar ve ayrı birer millet olarak varlıklarını devam ettiremezlerdi. Gerçeklere şahitlik eden tarih, Türkler, Balkanlara İslâmiyet’i neşretmek için girmemişlerdir. Türklerin balkanlara ve Avrupa’ya akınları siyasi bir harekettir. Müslüman olan Türkler girdikleri ve kaldıkları yerlerde yaşayan diğer milletleri ne cebren nede tedricen temsil etmeyi bile denememişlerdir. Türkler buldukları yerde “İslâmiyet’te cebrin olmayışı Türklerin siyasi eğilimlerine yön vermiştir. Slavların iddialarını çürüten diğer bir tez ise Osmanlı azınlık-millet sisteminin adilce uygulanmasıdır. Mesela, Makedonların ne kiliselerine, ne lisan ve nede milliyetlerine dokunmamıştır. Buna yalnız tarih değil, bugün cihanda Makedon milletinin mevcudiyeti şahittir. Hatta Yavuz Sultan Selim’in İstanbul’dan Tuna’ya kadar olan sahada yapmak istediği tehcir siyasetine İslamiyet namına zamanın Şeyhülislamı Zembilli Ali efendi mani olmuştur. Beş asır devam eden idarelerinde Türkler hiçbir vakit Slavların dolayısıyla Makedon’ların din ve milliyet ruhları üzerinde tazyik yapmamışlardır. ¹²

Aslında Pomakların (Türkbaşların) cebren İslâma dahil edildikleri yanlış bir nazariye, çürük bir safsatadır. Eğer Türkler Balkanlarda iddia edildiği gibi tedricen siyaset takip etmiş olsalardı evella İstanbul’dan başlayarak Tuna’ya kadar yayılmış ve aslen Türk olan, Türkçe’den başka bir dil bilmeyen Gagavuzları Müslüman yapmak, ¹³ dili, dini ve kültürü ayrı

¹¹KİEL Michael, **Rasprostranenie na İslama vo Balkanskite zemyi, vo Osmanskata perioda, (XV-XVIII v.):Kolonizatsia i İslamizatsiya-Muslinamanskata kultura vo Balkanskite zemyi**, Sofiya, 1998,s.63

¹² KENT Marina, **The Grit Powers and of Ottoman Empire**, George Allen and Unwin, Londra,1984.,s.20

¹³ LOPASIC Alexander, “Islamisation of the Balkans: Some General Considerations”, in SCARCE (Jennifer M.) (éd.), **Islam in the Balkans**, The Royal Scottish Museum, 1979, s.49.

olan Makedonları müslüman yapmaktan çok daha kolay olurdu. Makedonlar'ın "Müslüman Makedonlar" olduklarını iddia ettikleri Müslüman Türkbaşları öz be öz Türk'tür. Onlar Orta Asya'dan kuzey göç yolunu (Hazar denizi,Karadenizin kuzeyini)takp ederek Ukrayna ile Besarabya'ya giden, buradan da XI.asırda balkanlara inen Peçenek'lerin yardımı ile 1034'ten itibaren Rodoplar, Batı Trakya, Pirin ve Vardar Makedonya'sını hakimiyetleri altına alan Kıpçakların veya Batı'lıların Kuman olarak adlandırdıkları kabilelerin torunlarıdır.¹⁴

Türkbaşlarda Göç

Makedonya'daki Türkbaşlar arasında göç hareketleri nüfusun demografik yapısının değişmesinde etkili olmuştur.Ülkeden göçler daha fazla sosyalizm rejiminin ilk periodunda gerçekleşmiştir. Balkan savaşları esnasında Tikveş bölgesinde bulunan 24 Türkbaş köyünden sadece Kavartsi göç vermiştir. Göçler 1918'den sonra daha yoğunlaşmış ve Balkan savaşları esnasında 18.000 Türkbaş nüfusuna sahip olan tikveş bölgesinin nüfusu 1931 yılında 4.100'e günümüzde ise bu sayı 452 düşmüştür. XIX.yüzyıl sonlarında buradaki 8.605 kişilik Türkbaş nüfusu 1931'de 3.166'ya, günümüzde ise yok denecek kadar cüzzi mikrada bir nüfus yaşamaktadır.Üsküp'ün güneyinde Türkbaş yöresinden de 1912-1925 yılları arasında 101 aile anavatana göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁵ 1952'de gerçekleşen Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan 'Serbest Göç' anlaşması ile birlikte 1953'ten sonra Gorno Vranovtsi köyünden 3.600, Melnitsa Köyünden ise 820 kişi anavatana göç etmişleridir.Kırçova yöresinden dde pek çok Türkbaş asırlar boyunca yaşadıkları yurtları terkedip anavatana sığınmışlardır. Bu göçler ilk olarak 1912-1913 yılında Sılp köyünden başlamış ve I.D.S. sonra Sırbiyani, Plasnitsa, Druguvo köylerinden 40-50 ailesinin göçüyle devam etmiştir. 1954 yılında bu bölgenin merkezi sayılan Kırçova şehrinden 550 aile,Plasnitsa köyünden 40 aile, Çelopetsi köyünden 25 aile, Preglovo köyünden 17 aile, Sırbiyani köyünden 10 aile göç etmek zorunda kalmışlardır.¹⁶

14 BAJRAKTAREVI? Fehim, "Pomaks", Encyclopedie de l'Islam, 1re éd. t.III, s.1148-1150.

15 ŞERİFGİL (Enver M.), "Toponimik Bir Araştırma: Göçler ve Yer Adları (Türkler-Pomaklar ve Makedonlar)", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 11/12, 1980, s.81-126.

16 BATAKLİEV İvan, An.RAZBOYNIKOV, ORMANCİEV.V, **Trakya, Gegrafski İstoriçeski Pregled**, Soyfa, 1946,s.10-28

Günümüz Makedonya Türkbaşları

Günümüzde Türbaşlar Makedonya'nın batı kesimlerindeki: Jirovnitsa, Reka, Jupa, Golo Bırdo, Debre, Ustruga Kırçova, Kalkandelen, Köprülü ve Pırlepe bölgelerinde yaşayıp 40.000 kadar bir nüfusa sahiptirler. Özellikle, dağlık bölgelerde yaşamaları ve dağınık bir vaziyette bulunmaları birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Sosyo-kültürel-ekonomik sorunların yanında eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar kayda değerdir. Kendilerini Türk olarak algılayan¹⁷ ve bu kültürü yaşayan topluluk anadilde (Türkçe) eğitim görmelerine mani olunmuştur.¹⁸

Makedonya Cumhuriyeti anayasasına (madde 44.) göre; Makedonya vatandaşlarının ana dilleriyle ilköğrenim (lise öğrenimi dâhil) görme hakları vardır. Anayasa ile teminat altına alınmış olmasına rağmen, Türbaşların anadille eğitim hakkına bütün Makedonya'da ulaşmış oldukları söylenemez. Jupa, Kırçova, Debre köylerinde ve Ustruga başta olmak üzere Türkçe eğitimde yaşanan sorunlar bunun en somut örnekleridir.¹⁹

Özellikle, Türbaşlara karşı eğitim konusunda inişli-çıkışlı bir tutum sergilenmiştir. Sosyalizm döneminde ana dilde eğitim göremedikleri için bazı Türbaşlar Makedonca konuştukları bilinmektedir. Fakat son dönemde Türkçe'ye karşı duyulan ilgi, bu topluluğun aslının ne olduğu bir kez da ortaya çıkmaktadır. Makedonya genelinde Türklerin, eğitimi kısıtlı ve anayasaya uygun temin edilmediği için en çok etkilenen kesim Türbaşlar olmuştur.²⁰

Ekonomik darboğaz ve rejim baskısı yüzünden göç etmek zorunda kalan Türbaşlar, Türkiye'de genellikle Adapazarı, Bursa ve Manisa bölgelerinde ikamet ettikleri bilinmektedir. Öte yandan, kamuda iş imkanı

17 JAVERDAC Junien, "Les Pomaks: Turcs ou Macedonese ?", Balkan (Bordeaux), 1989, s.21-24.

18 POULTON, Hugh, The Balkans. Minorities and States in Conflict (London: Minority Rights Group), 1993, s. 46- 92.

19 ÜLKER, Çiğdem ; **Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu**, Ankara 1998 **Yaşam Tarzı**, s.13.

20 **AI (Amnesty International) Macedonia Annual Reports 1996-2005.** , <http://www.amnesty.org/ailib/aireport/index.html>. (24. 09. 2005).

sağlanamadığı için birçok kişi İtalya, Kanada ve ABD'ye göç etmiş "işçilerin" sayısı da kayda değerdir.²¹

Makedon yetkililer bu topluluğun her fırsatta "Makedon Müslüman" olduklarını beyan etmesi ve bu yönde tutum sergilemesi, zaman zaman baskıya maruz kalmalarıyla birlikte sürekliliği devam eden bir baskı ve psikolojik mücadele söz konusudur. Bunun en bariz örneği eğitimin ana dilde yapılamaması ve bu topluğa ait siyasi bir partinin kuruluşunda Makedon yetkililerinin yardımları dikkat çekmektedir. TDP altında siyasi bir birliktelik oluşturan Türkler / Türbaşlar son dönemde farklı bir yapılanmaya gidilmiştir. PEİ adı altına ve kurulmuş olan siyasi yapı Türkbaşlara hitap etmekten çok, Makedon tezleri doğrultusunda örgütlenme eğiliminde bulunmuştur.²²

Sonuç

Oğuz Türk zümresine ait olan Türkbaşlar, XI'nci asırda Makedonya'da yerleşmiş olan Kuman Türkleri'nin torunlarıdır. Onların Slav unsurlarıyla katıyyen etnik ve ihtilât münasebetleri yoktur. Türkbaşlar, 1091'de yıkılan "Kuman-Peçenek Türk Federasyonu" 'ndan sonra Makedonya'da kalmış olan muayyen Kuman-Türk boylarından meydana gelmiş ve zamanla Anadolu Yörük-Türkmen aşiretleri ile ihtilâtlar yapmış saf Türk unsurlarıdır. Müslüman-Türbaş'ların aslı unsurunun Türk'lüğü her yönden sarih ve barizdir. Fakat Balkanlı Kuman-Türkleri hakkında ciddi araştırmalar olmadığından (olduysa da dikkate alınmadığından) günümüzde karşımıza Makedon idarerecileri tarafından Torbeş "iddiası" yada faciası çıkarılmıştır. Son yıllarda'da Müslüman Türkbaşlar dini inançlarından ve milli benliklerinden mahruh edilerek sahneye "neo-etnik" bir unsur olarak oluşturulma durumu ile karşı karşıya bırakılmışlardır. İnsan hak ve hürriyetlerinin engellenmesiyle Slav-Makedon veya Hıristiyanlığa kabul etmeğe mecbur edilen Türkbaşlar, bu seviyesiz uygulamalara karşıçetin mücadeleler vererek, dini ve milli kimliklerini ve dinamik Türk etnik özelliklerini korumayı başarmışlardır.

21 POULTON, Hugh, Balkans, "Changing Notions of National Identity among Muslims in Thrace and Macedonia: Turks, Pomaks and Roma, " in Poulton and Farouki, Muslim Identity, 1990, s. 94

22 АНДОНОВСКА, Елизабета, интервју Македонско Сонце, Фијат ЦАНОСКЉ, претседател на ПЕИ, 8 Македонско Сонце. 620 / 19. 5. 2006

ÖZET

Balkanların dolayısıyla Makedonya'nın Türklerle tanışması IV. yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişlerine dayanır.

Özellikle Osmanlı'nın bu bölgeyi fethinden sonra Türkleşen bölge, Osmanlı'nın bu bölgeden çekilmesiyle beraber ortaya yeni devlet ve uluslar türemiştir. Ulusal devletlerin ulusalcı siyasi eğilimleri neticesinde birçok millet egemen güç tarafından haksızlıklara maruz kalmıştır.

Bu tutumun bariz örneklerinden biri de Makedonya'daki Türkbaşlara karşı sergilenen tutumdur. Avarlar'ın torunları olarak bilinen "Pomaklar" Makedonya'da farklı tasnif edilmektedir. Türkbaşlar olarak bilinen bu boy, Makedonlar tarafından "Müslüman Makedonlar" veya "Torbeşler" olarak nitelendirilmesi savunulan bu tezin göstergesi niteliğindedir. Burada aranan cevap IV. yüzyıldan günümüze kadar bu Türk kavminin nasıl bir yozlaşma sürecinden geçtiği ve bu tutum neticesinde etkilerin hangi boyutta ulaştığı, makalenin esasını oluşturmaktadır.

ABSTRACT

Balkans consequently Macedonians acquaintance with Turkish, is based on Hun Turkish's coming in these places in the fourth century.

Especially after Ottomans conquest and Turkicized these places, than (together) with the retiring of Ottomans from these places have produce new states and nations. Like result (consequence) of national states nationally political tendency many nations had been exposed in injustice by the dominant power. This attitude's one of obvious example is the manner of behaving which is exhibited contra Turkbashes in Macedonia. "Pomaks" which are known like Avar's grandchilds (descendants), in Macedonia are different classified. This group which are knew like Turkbashes, by Macedonian are called (characterized) like "Macedonian Muslims" or "Torbeshs" which defends this thesis.

Here the searched answer is , how the Turkish ethnic group from fourth (IV) century until nowadays passed in degenerating process and in which dimension are arrived the effects in conclusion of these attitudes, also is constituting the base of this article.

SESLER DERGİSİ'NDE TİYATRO ELEŞTİRİSİ

Mr. Şennur Süleyman

Tiyatro kültürü dünya tarihinde çok eskilere dayanmaktadır: Türklerin tarihinde ilk başta ortaoyun, meddahlık, mukallitlik v.s. türler yaygındır. Fakat batı modelinde bir tiyatro anlayışı Tanzimat'ın ve Batılılaşmanın benimsenmesiyle başlamıştır. İlk oyun "1840'ta bir Fransız oyuncu tarafından özel izinle ve Fransızca oynanmıştır."¹ İlk tiyatro eseri ise Şinasi'nin Şair Evlenmesi (1860)'dir. Tiyatro kültürel ve sosyal konuları seyirciye anlatmak, iletmek için bir araçtır veya bu konuları yansıtmak için kullanılmaktadır. Bu yönden tiyatrodaki sahnelenen eserlerin konularına çok büyük önem verilmektedir.

Üsküp'te 2 Şubat 1950 yılında "Türk ve Şiptar Tiyatrosu"² ismiyle kurulan tiyatrodaki ilk yıllarda ve günümüzde bile kadro ve yer sorunuyla karşılaşmaktadır. Bu tiyatrodaki sahnelenen eserler Makedon ve Türk yazarlarına ait olduğu gibi dünyaca ünlü yazarlardan da birçok eser seyirciye sunulmuştur. Makedonca'dan tercüme edilen eserler ilk başta çok kötüdür. Bu yüzden bazen piyeslerde zayıflıklar belirivermektedir. Bunun yanı sıra aktörlerin Türk sözcüklerini yanlış telaffuz etmesi ve vurgulaması da oyunlarda sıkça rastlanan hatalardır. Sesler dergisinde rastladığımız eleştiriler 1968 yılına aittir. İlk yıllarda eleştiri mahiyetinde yazılara pek rastlanılmamaktadır. İlk yazının Fahri Kaya'ya ait olmasıyla birlikte ciddi

1 Korkmaz, Ramazan, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000), Ankara 2004, s.348

2 Ahmed, Oktay, "Yerli Eleştiri Gözüyle Üsküp Halklar Tiyatrosunun Türk Dramında Türk Yazarlarının sahnelenen oyunları 1950-1992", Sesler, Aralık 1995, S.301, Yıl XXXI, s.101-109

anlamda tiyatro eleştirisinin Necati Zekeriya'yla başladığını söylemek gerekir. Bu konuda Oktay Ahmed şöyle diyor: "Makedonya Türkleri arasından, ilk belli başlı eleştirmen olarak Necati Zekeriya'yı gösterebiliriz. Onunla daha ciddi eleştiriler ve tiyatro analizleri başladı." s.103.

Necati Zekeriya'yla başlayan bu yolda Fahri Kaya, Kemal Lila, Hasan Mercan, Avni Engüllü ve Hüseyin Özbay'ın yazıları yer almaktadır. Sonuncusu hariç diğerleri yerli yazarlardır. Necati Zekeriya'nın eleştirilerinde genellikle önce oyun hakkında kısaca genel bilgi verilmektedir. Yazıda daha çok oyuncuların performansı ve yönetmenin başarısı yer almakta ve her yazıda mutlaka tercümenin kötü olduğu, oyuncuların telaffuzunun daha iyi olması gerektiğini vurgulamaktadır: "Güldürünün çevirisi, sanatçıların söyleyiş sorunu.....ancak bu kez de, dil sorunu tiyatromuzda hem çok düşündürmekte hem de çok üzücü bir mahiyettedir."³

Tiyatroyla ilgili yazılan ilk eleştirilerin Fahri Kaya'ya ait olduğunu yukarda belirtmiştik. Ancak bu eleştirilerde oyundan çok o dönemde tiyatronun karşılaştığı sorunlar gündeme getirilmiştir. Örneğin "Tiyatromuzun İlk Promyörü" başlıklı yazısında toplam 3.5 sayfadan 1.5 sayfası tiyatronun sorunlarına, bir sayfa Emanuel Robles'e ve sadece 1 sayfa oyuna ayrılmıştır. Fahri Kaya'nın eleştirilerinde Oktay Ahmed'in izah ettiği "Nazım Hikmet'in eserleri her zaman eleştirmenler tarafından iyi karşılanmıştır. Hatta, Nazım'ın eserlerindeki konuların, halkımıza yakın olduğunu ileri süren eleştirmenimiz, oyunların daha büyük sayıda sahnelenmesini istemektedir."⁴ düşüncesini destekleyen cümlelere rastlamaktayız: "Böylelikle birkaç yıl öncelerine kadar, çoğunlukla şair olarak tanıdığımız Nazım Hikmet'i ilk sırada Üsküp Halklar Tiyatrosu sayesinde, git gide tiyatro yazarı olarak da sevmeye ve saymaya başlıyoruz. Çünkü Nazım Hikmet tiyatro oyunlarında da insana, doğruluğa, iyiye karşı sevgisini olduğu gibi, kötü, haksız ve insanlık dışında olan herşeye karşı beslediği kinini açık olarak göstermektedir."⁵

Üsküp Halklar Tiyatrosunda çalışan genç yönetmen Kemal Lila'nın bu konuda kaleme aldığı eleştiriler de tiyatro eleştirisine pek fazla

3 Zekeriya, Necati, "Beşinci Koştana", Sesler, Şubat 1967, S.13, Yıl 3, s.13

4 Ahmed, Oktay, "Yerli Eleştiri Gözüyle Üsküp Halklar Tiyatrosunun Türk Dramında Türk Yazarlarının sahnelenen oyunları 1950-1992", Sesler, Aralık 1995, S.301, Yıl XXXI, s.103

5 Kaya, Fahri, "Şöhret veya Unutulan Adam hem de tiyatromuz üzerine", Sesler, Ocak 1967, S.12, Yıl III, s.106

birşeyler kattığını söyleyemeyiz. Eleştirilerinde oyunun sahnelenmesinden çok oyunun metniyle ilgili tenkit ağır basmaktadır.

Sesler dergisinde en ciddi tiyatro eleştirisine Avni Engüllü'nün yazılarında rastlamaktayız. Şüphesiz Necati Zekeriya'yla birlikte Makedonya'daki tiyatro eleştirisinin gelişmesine çok büyük katkıda bulunmuştur. Düzgün bir Türkçe'yle yazan Avni Engüllü'nün yazılarının tamamında hedef oyunların kendileridir. Oyundaki olay örgüsü, yönetmen ve oyuncular tek tek eleştirilmiştir. Yazılarında Necati Zekeriya'nın aksine her zaman olumlu şeylerden bahsetmiştir. Daha doğrusu her oyunda başarıyı getiren unsurları yakalamayı ve tiyatronun iyiye doğru adım attığını sunmaya çalışmıştır:

“Memet'in sunuluşu gerçekten de önemli bir yaşantıdır. İster yeni bir tiyatro yazarının kıvılcım olarak belirmesi, ister oyunda çalışanların emek sunmaları bu önemli başarıyı yaşatan etkenlerdir. Bu başarıyı kutlamak gerek.”⁶ Hüseyin Özbay'ın Tiyatro eleştirisinde örnek olacak yazısının “Asiye Nasıl Kurtulur”⁷ olduğunu söyleyebiliriz. Fakat ne yazık ki yeni bir ekol açabilecek değerde olan bu yazının Sesler dergisinin inişli çıkışlı dönemlerde yayınlanması buna izin vermemiştir. Zaten bu derginin yayınlanmasına son verildikten sonra dergi ve gazetelerde tiyatro eleştirileri daha çok tanıtım karakterine sahiptir.

Bu bağlamda Sesler dergisinin özellikle ilk ve 80'li yıllarda Makedonya'daki Türk yazarları arasında tiyatro eleştirisinin gelişmesini sağladığını ve bunu meslek edinebilecek yazarların doğmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Tiyatro Eleştirisi ile ilgili yazı listesi

1. Ahmed, Oktay, “Yerli Eleştiri Gözüyle Üsküp Halklar Tiyatrosunun Türk Dramında Türk Yazarlarının sahnelenen oyunları 1950-1992”, Sesler, Aralık 1995, S.301, Yıl XXXI, s.101-109
2. Avdoviç, Şükrü, “Tiyatro ve Seyirci Sorunu”, Sesler, Haziran 1968, S.27,

6 Engüllü, Avni, “İrfan Bekir'in Memet oyununu düşünürken”, Şubat 1982, S.163, yıl XVIII, s.103

7 Özbay, Hüseyin, “Asiye Nasıl Kurtulur”, Sesler, Mart-Nisan 1996, S. 304-305, Yıl XXXI, s.73-78

Yıl IV, s.30-33

3. Engüllü, Avni, "Fadil Hacıç'ın Tarak adlı güldürüsü ile Halklar Tiyatrosunun Türk Kolunda Yeni Soluklar", Sesler, Ocak 1986, S.202, Yıl XXII, s.55-61

4. Engüllü, Avni, "İrfan Bellür'ün Memet Oyununu Düşünürken", Sesler, Şubat 1982, S.163, Yıl XVIII, s.99-103

5. Engüllü, Avni, "İvo Andriç'in Irgat Siman'ı Sahnede", Sesler, Ocak 1982, S.162, Yıl XVIII, s.35-40

6. Engüllü, Avni, "Kadıncıklar Denen Gerçekçi Bir Anlatım", Sesler, Mart 1988, S.224, Yıl XXIV, s.61-67

7. Engüllü, Avni, "Windsor'un Şen Kadınları Üsküp'te", Sesler, Ocak 1983, S.172, Yıl XIX, s.67-71

8. Engüllü, Avni, "Yazınımızda Tiyatro Türünde Alış", Sesler, Mayıs 1989, S.236, Yıl XXV, s.46-54

9. Engüllü, Avni, "Zoraki Hekim mi, Zoraki Güldürü mü?", Sesler, Kasım 1982, S.170, Yıl XVIII, s.119-123

10. Kaya, Fahri, "Şöhret veya Unutulan Adam hem de Tiyatromuzun üzerine", Sesler, Ocak 1967, S.12, Yıl III, s.106-112

11. Kaya, Fahri, "Tiyatromuzun ilk prömyörü", Sesler, Ocak 1966, S.2, Yıl I, s.92-95

12. Lila, Kemal, "Hüseyin Süleyman'ı Anarken", Sesler, Ekim 1968, S.29, Yıl IV, s.48-50

13. Lila, Kemal, "Karlo Golerni: Kumaz Dul", Sesler, Haziran 1968, S.27, Yıl IV, s.56-60

14. Mercan, Hasan, "Derviş ve Ölüm", Sesler, Nisan 1976, S.105, Yıl XII, s. 89-93

15. Mercan, Hasan, "İki Efendinin Uşağı", Sesler, Nisan 1974, S.85, Yıl IX, s.92-94

16. Ofazoğlu, A.Turan, "Tiyatroda Anlam", Sesler, Haziran-Eylül 1993, S.277-278-279, Yıl XXIX, s.33-37

17. Özbay, Hüseyin, "Asiye nasıl kurtulur", Sesler, Mart-Nisan 1996, S.304-305, Yıl XXXI, s.73-78

18. Özbay, Hüseyin, "Kral Hamlet veya Ölüler Ölmez", Sesler, Şubat 1996, S.303, Yıl XXXI, s.35-39

19. Zekeriya, Necati, "Beşinci Koştana", Sesler, Şubat 1967, S.13, Yıl III, s.77-81

20. Zekeriya, Necati, "Savaşın Çirkin Yüzü Var", Sesler, Nisan 1968, S.25, Yıl IV, s.65-70

21. Zekeriya, Necati, "Şüpheli Şahıs Gene Sahnemizde", Sesler, Şubat 1968, S.23, Yıl IV, s.78-82

ÖZET

1965-2001 yılları arasında Makedonya Türk Edebiyatı alanında önemli bir yere sahip olan Sesler-Kültür ve Sanat Dergisi'nde, deneme, şiir, hikaye, halk edebiyatı, eski Türk edebiyatı, sosyo-kültürel konuları yanı sıra o dönemde bu topraklarda yaşayan yazar ve araştırmacıların yazılarına yer verilmiştir. Üsküp Halklar Tiyatrosu'nda sahnelenen oyunlar yakından takip edilip kaleme alınan eleştirilerin bazıları oyunu tanıtıp bir yandan tiyatronun karşılaştığı problemleri dile getirirken bazıları da oyundan ziyade sahnelenen metinle alakalıdır. Tiyatro eleştirisinde ciddi anlamda yenilik oluşturan "Asiye Nasıl Kurtulur" tenkid yazısının ise Sesler dergisinin son yıllarına denk gelmesi belki de bu geleneğin devam ettirilmesine engel olmuştur. Fakat derginin tiyatro eleştirisi alanında 80'li yıllarda ciddi adımların atılmasına vesile olduğunun da belirtilmesi gerekmektedir.

ABSTRACT

The Cultur and Art Magazin "Sesler" published between 1965-2001 with specific place for Macedonian Turkish Literature contained various material such as poems, folklore, stories, Divan Literature, socio-cultural articles as well as articles written by writers and researchers who lived in this land. While some of the critical esseys written about plays (dramas) in the "Halklar Tiyatrosu" is targetting the problems occuring in the theater in that period, the others are reffering to the plays text only. New moment in the theater critisim brought the critical article published in the last years of the magazin "Asiye Nasıl Kurtulur" which doesn't continue after that. But we have to point out that the magazin especially in the 80's of 20 century has a special place for developmentof the theater criticism in turkish litarature in Macedonia.

MAKEDONYA TÜRK ÇOCUK OYUNLARINDA SAYIŞMALAR

Mr. Mahmut Yonuz

Makedonya Türkleri yıllarca Makedon ve Arnavutlarla birlikte yaşarken ortaklaşa bir kültürü oluşturdular. Her üç ulusun dillerinde zamanla, bu dillerden kelimeler de girmeye başlamıştır. Bu gün ister Makedonca ister Arnavutça ve isterse de Türkçede zor denilecek kadar bir rakamda kelimeler girmiştir.

Bu nasıl olmuştur? Makedonya'nın bu üç ulusu en yoğun, ülkenin Batısında yaşıyorlar. Yaşadıkları kasaba ve köylerinde, mahallelerde, karışık ailelerin evleri yan yana olmak üzere, kent binalarda da aynen köylerde olduğu gibi, her binanın katında üç milletten aileler yaşamaktadırlar. Tabi ki, hal böyle olunca komşular aralarında büyük dostluklar kurarlar. Dolayısıyla bu aileler yıllardan beri aralarında bir çok alacak-verecekleri olmuştur. Özellikle türlü bayramlarda olsun, düğünlerinde olsun, her kezin örf ve adetleri farklı da olsa bir birlerine hep saygı duymuşlardır. Böyle olunca da her aile çocuğuna bu ilişkiler doğrudan doğruya yansımıştır. Bunu yine başka bir örneği çocuklar mahallelerin meydanlarında olsun, binalar önünde, hiç fark etmeden hangi ulustan olursa olsun, birbirleriyle her türlü oyunlar oynuyorlar. Bazen hepsi Türkçe konuşuyor bazen Arnavutça bazen de Makedoncayı konuştuklarını duyuyorsun. Demek ki, bura çocukları daha küçük yaştan bu üç dili öğrenme fırsatını yakalıyorlar.

Aralarında oynarken en çok dikkatimi çeken oyunlarda ki sayışmalardı. Sayışmalarda bile üç dilin etkisini yine de gözüme çarpmıştır. Beni ilgilendiren hiç şüphesiz Türkçe sayışmalarda ki, diğer dillerden gir-

miş olan kelimeler ve Türk çocukların aralarında ki, Türkçe sayışmalar. “*Son makaron son fero, emaron emaron leo leo tip tip tip...*” yada “*U eniki deniki kırka be abe babe domane...*” yada birincisinde Arnavutçadan ikincisi ise de Makedoncadan Türk çocuk oyunlarının ağızlarında kullanılan sayışmalarından birkaçı. Ne yazık ki ülkemizde bu konuyla ilgili pek güçlü çalışma yapılmamıştır, genelde derleme niteliğinde ürünler vermişlerdi ancak son yıllarda Prof Dr. Hamdi Hasan’ın “**Makedonya Türklerince Söylenen Bilmeceler ve Tekerlemeler**” adlı eseriyile şimdiye kadar en ciddi bir çalışma olarak gösterebiliriz

Eğer yukarıda ki sayışma örneğine bakılırsa, “*ağızda yuvarlanan söz...Saçma sapan söz... Eşsesli kelimelerle kurulu konuşma...*” bütün bu sözler **tekerleme** anlamına gelmektedir.¹

GİRİŞ

Sayışmalar sözlü halk edebiyatı ürünüdür. Türk edebiyatında sayışmalarla ilgili ilk örneklerine 11. yüzyıldan itibaren rastlanıyor. Bu yüzyılda değerli şah eserimiz Divanü Lügati’t Türk’te² tekerlemelerin ve sayışmaların olduğunu görüyoruz.

Ülkemizde, Tekerlemelerle daha doğrusu Sayışmacalarla ilgili Hamdi Hocamızın bu alanda yapmış olduğu araştırmalarına göre etimolojik hakkında şimdilik güvenilir bir bilgi olmadığını ifade ediyor. Sayışmacalar söylenirken hem nesir hemde nazım biçiminde söylenirler. Nazım biçiminde söylenen sayışmacalarda uyaklar sabit değildir, değişirler. Bir ana konu da yoktur.

Tanım olarak, Çocuklarda hoşça vakit geçirmek, konuşma kabiliyeti kazanmak, oyunlarda **eş** ve **ebe**.³ Bura Türk çocukları ise *Ebe*’nin yerine “**loce**” kelimsini kullanırlar (*genellikle çocuk oyunlarında baş olan veya takıma karşı tek başına oynayan çocuk*) seçmek için bu yola baş vurulur.

Sayışmalar, çeşitli ses tekrarları, başta ve sonda kafiyelerde birbirine bağlanan vezinli veya vezinsiz cümlelerin sıralanmasıyla meydana

1 Edebiyat Ansiklopedisi, Milliyet 1991

2 Hamdi Hasan, Makedonya Türklerince Söylenen Bilmeceler ve Tekerlemeler

3 Pertev Naili Boratav, Masal Tekerlemelerin Çeşitleri

getirilir. Tekerleme - sayışma söylenirken dilin kaydelerine pek uyulmadığı gibi, mantık silsilesi de aranmaz. Tezad'a (çelişki), mübalağaya (abartma), güldürmeye, tuhafliğa, şaşırtmaya dayalıdır. Bu yapılırken dinleyici üzerinde şaşırtıcı bir tesir bırakma asıl konuya geçilirken dikkatleri istenilen noktaya çekme amacı güdülür.⁴ Masal tekerlemesi, oyun tekerlemesi-sayışması gibi adlar alır.

Bizi ilgilendiren çocuk oyunlarında ki sayışmalardır. Çocuk oyunlarında ki sayışmalar yöreye göre değişik isimler de söylenirler. Mesela Türkiye'nin Doğusunda “**döşeme**” , Güneyinde ise “**sayışma**”. Makedonya Türk çocukları da aynen “**sayışma**” kelimesini kullanırlar.⁵ Örnek: “*Pite pite kol pite, kimi tutaciz oni vuraciz*” Aralarında sayışma yapıldıktan sonra “loce'nin” kimde kalacağını yani takıma karşı tek başına oynayan çocuk belirlenir.

Tekerleme, mani, sayışma, bilmece çocuğun dilsel bellek gücünü artırır. Pratik bir dil kazandırır. Çocuklar bu halk anlatı türleriyle eğlenir, düşünmeye başlar, dil ve düşünce ilişkisini sezinler, dilin gizemli dünyasını duyumsar. Bilmeceler, sayışmalar, maniler, bir varlığın, olayın, kavramın adını vermeden kapalı biçimde, çağrışımla birlikte, özelliklerini belirterek bulunmasını sağlarken, çocuğun sözcük dağarcığını da zenginleştirir.⁶

Sayışmalar, çocuğun dinleme, konuşma ve dilin anlam yapılarının, cümlelerin, dilin özelliklerini, sık sık yapılan tekrarlarla ezber alışkanlığını kazandırarak çocuğun psikomotor becerilerinin gelişmesine katkıda bulunur. Dilin telaffuzu, boğumlaması ile bir bütün halinde öğretilmesine katkıda bulunur. Dildeki semboller, alegorik anlatımı, sebep-sonuç ilişkisine dayandırarak dilin mantıksal dizinini kavratır. Dilin matematiğini geliştirir. Dilin gülmece ve eleştirel boyutunu tanıtır.⁷

Yukarıda ki örnekte de görüldüğü gibi, kullanılan kelimeler Rümeli Türklerine ait olan kelimelerdir. Öğrencilerimle birlikte derlemiş olduğumuz tekerlemeleri Gostivar ve yöresi halkının dilinde çocukların oyun-

4 A.G.E

5 Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş

6 A.G.E

7 Nas, 2002 : 325

larında kullandıkları tekerlemelerdir.

Son yıllarda uyduların aracılığıyla Türkiye programları da televizyonlarda seyredilirken, Türkiye'deki Televizyon çocuk yayınlarında ki sayışmaları bura Türk çocukları onları ezberleyip, aralarında kullanmağa başlamışlar. Tabi ki bu, sevindirici bir olaydır bura Türkler için. Çünkü eskiden bu imkânların olmamayışı, Anavatanımızdan uzak olduğumuz için ve irtibat kurmak biraz zor olduğu için, güzel Türkçemizi de kaybetme ihtimali vardı. Demek ki bir milletin kültürünü belli kalıplara oturtmak, sosyologların tariflerine haps etmek ne doğrudur nede mümkündür. Çünkü bu gün dünya üzerinde tek başına kalabilmiş, başka kültürlere hiçbirşey vermemiş ve ya onlardan hiçbirşey almamış bir kültür yoktur.

Samih Ayverdi'ye göre kültürümüzün önemli bir dairesini ipek böceğinin kozasını ördüğü gibi tek başına şekillendirip geliştirmiş ve temsil etmiştir. Bir tarafta asırlar içinde gelişmiş, zenginleşmiş, süzölmüş bir istanbul kültürü. Burada örf ve adeti, eğlencesi, tavrı, ısrabı, sevinci var. Diğer tarafta ise Üsküp'te mesela Yahya Kemal Beyatlı da Rumeli'de aynı kültürü ve aynı havayı o diyarlarda estirmeye çalışıyor. Muhakkak ki Üsküp, şairinin ifadesiyle, Şar Dağı da bir kültür mirasının devamıdır.⁸

Makedonya Türklerini yıllardan beri her ne kadar kendi kültüründen ve anavatanından koparmak istemişlerselerde bunu asla başaramamışlar vede başaramıyacaklar. Artık yeni nesillerin elinde internet ve uydular aracılığıyla Türkiye televizyon programlarını yakından takip etme fırsatını yakalamışlardır.

Bu imkânlar yeni nesiller için büyük bir avantaj olmuştur. Bu gün genç nesillerimiz çok daha güzel bir öz Türkçeyi konuştuklarını görüyoruz. Hal böyle olunca Türkiye Türkçesinden daha doğrusu İstanbul Türkçesinden hiçbir farkı olmadığını görürüz Hatta okul çocukları bile Rumeli ağızını bırakıp Türkiye Türkçesini konuşmaya özen gösterirler. Özellikle aralarında ki oyunlar oynarken etraftakilerin bu yenilikler hemen gözüne çarpar. Tabiki büzbütün yöre ağızlardan kopma imkanı yoktur, mesela bazı sayışmalarda yöresi Türkçenin, bazı sayışmalarda ise Türkiye Türkçesinin etkisi ağızlarda görülür. Yukarıda da söz ettiğimiz

8 Kâzım Yetiş, Tekerlemeler- Bilmeceler

daha eski nesillerin ağızlarında ki sayışmalarda ve yeni nesillerin sayışmalarında bazı farklar göze çarpmaktadır. Ancak bu çalışmam kısıtlı olduğu için farklılıkların tasnifini yapmak gerek duymadık. Sadece bunları öğrencilerimle beraber derleyip yayınlamak istedik.

SAYIŞMACA METİNLERİ

1. Nerminim, Nerminim yema çok pengiri , pengir seni öldürecek ceheneme, götürecektir, Cehenemin kapıları İstanbul'un çadırları hık, mık sen bu oyundan çık.

2. Portakalı soydum, Baş ucuma koydum, ben bir yalan uydurdum. Duma duma dum, kırmızı mum, dolapta pekmez yala yala bitmez küçük Fatmacık sen bu oyundan çık.

3. Bindim erik dalına, erik dalı haşli, yingem kara kaşli, amicam kel başli.

4. Ayşe teyze Ayşe teyze bahçene gireyim mi? gir, elma alayım mı? al, kaç tane 4 tane, 1,2,3,4 sen bu oyundan çık.

5. Yağ satarım, bal satarım ustam öldü ben satarım, ustamın balı sıridir, satsam 15 liradır.

6. Balkondan atla, ağzını topla, kızın adı Neşe, saat gider 5'e 1, 2, 3, 4, 5.

7. Pite, pite, pite kol pite kimi tutacıs oni vuracıs.

8. Eveleme develeme deve kuşu kovalama, en tüm ben tüm, tali tilki, du bam pis.

9. Bülbülüm bülbülüm nere gidersin, giderim giderim kendi bahçeme topladım topladım bir samancık, yaparım yaparım bir yuvacık geldi kara kuş, bozdi yuvami, ağladım ağladım iki gözüm kör oldu.

10. Ali bali kasabali nereden aldın güzel kari, telledim, pulladım kasabaya yolladım, kasabanın kızları yazı yazar elleri , kuran okurleri.

11. Şaban çağırdı baban alsın tüfeği, vurasın kara köpeği.

12. Karga karga gag dedi, çık şu dala bak dedi, çıktım baktım şu dala, bu karga ne budala.

13. Kutu kutu mersin, elmamı yersin, arkadaşım Birol arkaya dönersin.

14. Bisiklete bindim, karıncayı ezdim, afedesin karınca seni maymun zanetim.

15. Ayşe teyze, Ayşe teyze! oğlun geldi mi? geldi. Ne getirdi ince boncuk .Kime kime. Sana bana. Dama kime. Kara kediye kara kedi nerde? Ağaca çıktı. Ağaç nerde? Balta kesti. Balta nerde? Suyu düştü. Su nerde? inek içti. inek nede? Dağa kaçtı. Dağ nerde? yandı bitti kül oldu.

16. İncirlerim döküldü toplayamadım, küçük hanım geldi saklayamadım, ıkıcık, mıkıcık nerden geldin ordan çık.

17. A,a acı, tatlı cacı, pek şakacı,mobilyacı, bizim evin arkası düşermi fabrikası, annam, babam başbakan var mı bana yan bakan. Ali bana yan baktı 5yıl hapiste yattı. On on on numara Michale Jaksın, Madona, bir numara gir çuvala sallan vur duvara.

18. Edirne Edirne ben hamama giderim, benim hamam nardan kilimleri şardan,doğrudum bakmaya başım vurdu tahtaya bir ocakla bir bucak, komşu kızı bakacak, yüreğimi yakacak.

19. Eni meni seni, seni çukulata buz gibi limunada, limunada bitti koca kari gitti.

20.O piti piti karamela sepeti terazi lastik jimnastik biz size geldik bitlendik, hamama gittik temizlendik.

21. Hastayım hasta canım ister pasta, gel gidelim dansa, orda yeriz pasta.

22. Elma attım denize geliyor yüze yüze ben vuruldum Filize, Filiz Akın evi yakın onu sever Cüneyt Akın. Kın, kın, kın kına gecesi, si, si, si simitçi, çiğ, çi, çi çiğ köfte, te, te, te telefon.

23. U akrakrak, bin duvara bak, aci nene kına düzer, ben bilerim kimi sever,altın paşayı seviyor, altın paşa çardakta, lira mühür parmakta,endi-ri-na gülelim, az ekmek,tuz ekmek,bir bacacık,sen bu oyundan çık.

24. Ya şundadır ya bunda, elvacının kızında.

25. Anneciğim anneciğim bak sana, şampuanım bitti alsana, sus kızım sus kızım çarparım,baban para vermiyor ne yapayım. Babacığım babacığım bak sana,şampuanım bitti alsana, sus kızım sus kızım çarparım, patron para vermiyor ne yapayım.

26. Sen makaron, sen fero, son fero. Emaron emaron leo, leo, tip, tip, tip, leo, leo, tip, tip, tip. Une, tue, three, ma vaş ti, mae dorin rayzo ti.

27. En ten ten, çikaten çikaten, çetinama çetinama ampara, Prasela, visola,asalden. Muçi muçi muf, bin ban buf.

28. Şaban balaban kırk ayaklı bir adam.

29. Eveleme develeme,deve kuşi kovalama, çelik çember, mister ham-ber, taze tuzi,berber kızı, açın gelir, bir tahtada buluşalım, oncuk boncuk, kepli çocuk,erencik perencik koç kapıcık.

30.Civan civan civan, ne getirdi kocan, etli patlican, yak ateşi ver

dumana,Allah versin mercivan.

31. Kutu kutu mersin elmamı yersin, arkadaşım Ayşe arkaya dönersin.

32. Balkondan atla ağzını topla. Kızın adı Atiye,saat gider alti'ye.

33. Benim adım beyaz kelebek,oynarım ben pek çok severek, daldan dala konarak,papatyaları okşayarak.

34. Üşüdüm üşüdüm, elmamı yediler,bana cüce dediler,cücelikten çıktım, ablama gittim,ablam pilav pişirmiş,içine fare düşmüş, vallahi billahi ben bu eve girmem.

35. Bizim kız altın taş,taktına gitti pişir,bizim oğlan altın kravat,taktına gitti pişir.

36. Leylek leylek havada yumurtası tavada, kondu bizim bacada, bizim baca yıkıldı, annem düştü bayıldı.

37. Üzüm üzüm üzüme, tiken girdi güzüme, çıkarırken tikenı öğretmen çıktı ünüme.

38. Ali Osman, Lepe Sultan, var mı kızın?-var, nısı adı?-Emine adı, nısı oğlan?-iyi oğlan, nısı kız? iyi kız,verdık gitti.

39. Denizde dalga,hoş geldin abla,eteğini topla,rahat otur abla. Doktor sana ne dedi? beş yumurta ye dedi.

40. Enez pekmez hiç bişi yemez, bir saan paça, on iki pogaça, bir tepsi tatli, iki tene baraktı.

41. Ördek başını kaldırdı, hayvanlara saldırdı, hayvacı komiser,çık başını göster,nişanlın geliyor, kimi istiyorsun.

42. Çantamı aldım koluma,çıktım çöpçü yoluna, ben bir subay beklerken, çöpçüde girdi koluma, ayakkabım toz atar, çöpçüde cama göz atar.

43. İki gemi geliyor,biri a biri b,ortancısı Kemal Paşa, gel gidelim Beşiktaş'a, Beşiktaş'ta kız avlama, hangisi güzel, mendili ipek.

44. Çantamı aldım koluma, aktım dağlar yoluna, ben bir subay beklerken çöpçüde girmiş koluma. Ayakkabım toz atar, çöpçü bana göz atar, kör olası çöpçü.

45. Mutfakta neler oluyor?

Fasülye bakla bakla, bakla yanında kızartma, kızartma bana bakıyor hayırdır inşallah, hey. Çatla patla, yüz yuvarlak, kıymalı börek sütlü çörek, çek dostum çek, arabanı yoldan çek, çek,çek amca burnu kamca, hani bana tabanca, tabancayı kaç kuşağa veriyorum on kuşağa, biricik, ikicik, üççücük,dördüncük,beşincik,altıncık,yedincik,sekizincik,dokuzuncuk,oncuk mavi boncuk tembel çocuk.

46. Ali, Ali dum dum beş para buldum, çarşıya gittim çarşı yok, eve geldim ev yok,annem hasta düşek yok, bebek ağlar beşik yok.

47. Nermin'im, Nermin'im yema çok peyniri peynir seni öldürecek, cehenneme götürecek, cehennemin kapıları, İstanbul'un cadıları, hık mık sen bu oyundan çık .

48. Yağ satarım, bal satarım,usta mendili ben satarım.

49. Eski sandık yüzünü göster, göstermezsen bir poz ver, güzellik mi?, çirkinlik mi?, başı heykellik mi?.

50. Sarı ipli çamaşır kaldırma, kaldırma beni satarım seni.

51. Oy elif hanım seni sever canım, nasıl çağıracağım top şeker hanım.

52. Benim bir küçücük köpeğim var,otur desem oturur, kalk desem kalkar, elleriyle şlap, şlap, şlap,ayaklarıyla pat, pat, pat.

53. Mustafa mistik, arabaya kıstık, üç mum yaktık,sehirini baktık.

54. Camı kapısından girdim içeri, hafızlar oturmuş dört köşeli, endo, mendo mendo güzeli, kimde vardır beyaz boya o çiksin.

55. Aboney maboney, aboney maboney, sus konuşma geveze matematik dersinde,hastayım diyorsun dondurmaya yiyorsun, çocukluğun gelince mini etek giyorsun.

56. Babam bana bir bebek aldı, saçlari sırmalı, gözleri koyu yeşil, yanakları elmalı.Bir gün çıktım odaya, çıka çıka odaya bebeğimi kaybettim, başladım ağlamaya. Onu sever okşardım çıkı, çıkı beslerdim, yaramazlık yapınca kulağını çekerdim.

57. Laleli, laleli mor çiçek laleli burdan geçecek öp babanın elini seni bana verecek, duvardan atlasana, patates toplasana, ben annemin biricik kızımı ağzını toplasana. 60bani bani,70bani bani, 80bani bani, 90bani bani,100şıkı şıkı, ablamı alamazsın, eniştem alamazsın, bana göbek atamazsın kış, kış, kış. Ablanı aldım bide enişten oldum,bide sana göbek attım kış, kış, kış.

58. Çık çıkalım çardağa ördeğimi yemeden,akpak demeden, çıktım baktım,çıkıtım çıkardım..

59. İğnem düştü yakmadan,kral gelir arkamdan,kral gelme arkamdan annem bakar balkondan

60. Bir, iki, üçler yaşasın Türkler, dört, beş, altı Polonya battı, yedi, sekiz, dokuz gavurlar domuz, on, on-bir, on-iki İngilizler tilki.

61. Osman toloman çoğka ayrani, yetişelim bayramı.

62. Doğan paşa sıçtı taşa, taş yarıldı baştan başa.

63. Bir kedi varmış beşe kadar sayarmış: bir, iki, üç, dört, beş.

64. Kocakari kalk lambayı yak üç göbek at: bir, iki, üç.

65. Birinci ders matematik,öğretmen dedi bir, iki, üç ben zannettim yirmi-üç, ah şu kafam, vah şu kafam. İkinci ders Türkçeydi, öğretmen dedi allahuekber, ben zannettim yat koğk geber, ah şu kafam vah şu kafam.

Üçüncü ders resim dersi, öğretmen dedi sinek çizim, ben zannettim inek çizim, ah şu kafam, vah şu kafam. Dördüncü ders beden dersi, öğretmen dedi taklaatın ben zannettim baklava satın, ah şu kafam, vah şu kafam. Bir yıl sonra takdirname, öğretmen dedi sınıfta kaldın, ben zannettim takdiri aldım, ah şu kafam, vah şu kafam.

66. El, el epelek elden çıkar toparlak. Toparlağın yarısı, sarı kızın delisi. Al elimi koy boynuna .

67. Abdürrahman efendi, efendi. Camdan düştü geberdi, geberdi. Allah rahmet eylesin, eylesin. Mezarında muz yesin, yesin. Eğer muz yemezse bize haber eylesin, eylesin.

68. Eski dostum gelsene, gelsene ellerimi versene, versene. Eler şak, şak ayaklar bom, bom, bom. Doktor sana ne dedi. Dört patates ye dedi, sen patates yemedin, aslancık, paslancık, ölüyorum doktorcuk.

69. Olili'lili papatya dili ti ana dili ti baba dilli kız senin adın kaç harfli dört: bir, iki, üç, dört.

70. Mütfakta neler oluyor?

Fasülye bakla bakla, pişmiyor bana bakıyor hayırdır inşallah hey, çatala, çatla üstü yuvarlak kremalı börek, sütlü çörek çek yavrum çek, çek arabı çek ,çek,çek. Amca panca al sana bir tabanca, tabancanın içinde kaç kurşun var biliyoruz, ki ben kurşun var, sakın beni vurma amca, sigarası malboro.

71. Selam, selam, selam yanıma gel biraz. Ne yapacaksın beni? Seviyorum seni. Sevdiğim erkek sarışın olmalı, gözleri ela güneşe bakmalı.

72. Ya şundadır ya bunda, keçe külah başında, helvacının yaşında, Ali bırak, telli bırak, şundan al şuna brak.

73. Edin nene, bedin nene, suya düşmüş, kadın nene, alçık, bolçuk, sen dur sen çık.

74. Elim belim, şemsiye teslim, horoz öttü, tavuk gitti, bülbül kızına selam etti, alak balcık, sana dedim, sen çık.

75. Bir yumurta, tepeye doktüm, bir yumurta dereye koydum, tepedekini yel aldı, deredekini sel adı, buradakini el aldı, yılan çıyan çıktı sende çık.

76. Çiftçi hanım çukurda, yem verelim, ördeğe, ördek yemi yemedi, çiyak mıyak demedi, alcık, balcık durma sen çık.

77. Fındık fıstık, kadifeden yastık, vallah yenge, ben dökmedim hor dökü, alcık, balcık, saydım sen çık.

78. Bir, iki, bülbül teki, camdan başına, takar çifte boy, arabaya koy.

79. Esesi, besesi Hasan ağa'nın partal, partal tütün kesesi.

80. Ali'ler, Veli'ler çingene Aliler, ne istersin, ne istersin, bizim saraydan, bir güzel var bir şirin var onu isteriz. O güzel'in adı nedir? Alda olsa pulda

olsa biz isteriz. Alda olsa pulda olsa biz kızımızı vermeyiz. Bizim çocuk altın kravat taktı da gitti pışır. Bizim kız altın taç taktı da gitti pışır.

81. İstanbula gidecek, İstanbul da ne yapacak, telli pabuç alacak, telli pabuça ne yapacak, düğünlerde şingır mıngır oynayacak.

82. Kırmızı araba, nereye gidiyorsun? İstanbul'a kaç kilometre yol yaparsın? Altı: bir, iki, üç, dört, beş, altı.

KAYNAKLAR

Prof. Dr. Hamdi HASAN, Makedonya Türklerince Söylenen Bilmeceler ve Tekerlemeler, Ankara 2005

Doç. Dr. Kazım Yetiş, Türkçenin Nakışları, Tekerlemeler-Bilmecele, İstanbul 1993

Prof. Dr. Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına giriş, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1981

Pertev Naili Boratav, Masal tekerlemelerinin çeşitleri, Ankara 1962,

Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, İstanbul 1994

Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı, İstanbul 1971

Edebiyat Ansiklopedisi, Milliyet, Copyright, 1991

Büyük Larousse sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet 1986

Gostivar Sağlık Lisesi öğrencilerin sayışmalarla ilgili derledikleri eserler

Ö Z E T

Sayışmalar Sözlü Halk edebiyatı ürünüdür. İlk örneklerine daha 11.yy Kaşgarlı Mahmut'un ünlü eseri olan Divan-i Lugat-it Türk'te rastlıyoruz.

Türkiyede Sayışmalara ebe derler, Makedonya Türk çocukları ise Ebe'nin yerine "loce" kelimsini kullanırlar(genellikle çocuk oyunlarında baş olan veya takıma karşı tek başına oynayan çocuk) seçmek için bu yola baş vurulur. Örnek: "Pite pite kol pite, kimi tutaciz oni vuraciz"Aralarında sayışma yapıldıktan sonra "loce'nin" kimde kalacağını yani takıma karşı tek başına oynayan çocuk belirlenir.

Eğer yukarıda ki sayışma örneğine bakılırsa, "ağızda yuvarlanan söz...Saçma sapan söz... Eşsesli kelimelerle kurulu konuşma..." bütün bu sözler sayışma anlamına gelmektedir.

Tanım olarak, Çocuklarda hoşça vakit geçirmek, konuşma kabiliyeti kazanmak, oyunlarda eş ve ebe denilmektedir.

Sayışmalar, çocuğun dinleme, konuşma ve dilin anlam yapılarının, cümlelerin, dilin özelliklerini, sık sık yapılan tekrarlarla ezber alışkanlığını kazandırarak çocuğun psikomotor becerilerinin gelişmesine katkıda bulunur.

RUMELİ COĞRAFYASINDA YETİŞEN KİMİ DİVAN ŞAİRLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Mr.Fadıl Hoca *

Osmanlı divan şiirinin yüzyıllar boyunca çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve engin ile zengin bir maziye sahip olduğu herkesçe malûmdur. Devlet-i Aliyye tarihin belirli safha ve dönemlerinde dünya siyaseti üzerine nüfuz ettiği gibi, edebiyatta ve edebi akımlarda da kendi nüfus ve tecrübelerini aktardığı aşikârdır. Başta devletin paytaht yeri olan İstanbul olmak suretiyle, Bursa, Edirne, Konya, Diyarbakır, Bağdat, Bosna, Vardar Yenice, Üsküp, Manastır, Selanik, Sofya ve Belgrad (1) gibi önemli vilayet ve kazalarda yetişen şairlerimiz genel manada Osmanlı divan şiirinin taşıyıcıları ve bu şiir çevresindeki edebi akımlara yön veren ender ve meşhur şairler olarak karşımıza çıkıyorlar. Elbette ki, İstanbul ve özellikle hanedanlık sarayında yetişen şairlerimizin imkânları çok daha farklı ve daha müspet olmuştur. Bunları takiben, diğer vilayetlerde de güçlü şairlerin yetiştiği malûmdur. Bu çerçevede, tebliğimizin asıl konusu Rumeli coğrafyasına dahil olan Arnavutluk sınırları çerçevesinde yetişen ve şair olma vasfına nail olan ile bu mertebeye yetişip eser veren onlarca şaire; Latifi'nin Tezkire-i Şuara, Aşık Çelebi'nin Mesairuş-Şuara, Riyazi'nin 'Riyazuş-Şuara, Arif Hikmet'in Tezkire-i Şuara ve Ali Emiri'nin Tezkire-i Şuarayı Âmid gibi değişik tezkirelerde rastlıyoruz. (2)

Tezkire kelimesinin etimoloji ve tarihçesine bakıldığında, tezkire,

* Üsküp Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi.

1. Kılıç, Filiz, XVI yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser üzerine değerlendirmeler , Akçağ y.1998

Ankara.s.96.

2. a.g.e. s. XIX

zamanla biyografi yazma geleneği olan İranlılar ve Türkler arasında geliştirilerek bu terim adı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Kelimenin bu isimle yaygınlık kazanmasında XII. Yüzyılın tanınmış İranlı şair ve düşünürü Feridüddin Attar'ın Tezkiretül-Evliya adıyla bir eser yazıp bunun İslam dünyasında çok tutulmasının büyük rolü olmuştur⁽³⁾ Aslında tezkire arapça "zikır" kökünden türemiş bir kelime olup, hatırlamaya vasile olan şey manasına gelir ve edebiyat terminolojisi olarak çok geniş bir kullanım alanına sahiptir.

Bu manada tezkire, Osmanlı toplumunun maddi ve manevi kültürünü meydana getiren ve her meslekten eser veren şahısların biyografik özelliklerini temel alan bir edebiyat türüdür.

Türk edebiyatında tezkire yazma geleneği ise 15 yy şairi olan Ali Şir Nevai'nin 1491y Çağatay Türkçesiyle yazdığı Mecalisün-Nefais adlı tezkiresiyle başlar. Anadolu sahasında tezkirelerin ilk örneği ise Sehi Bey'in 1538'de yazmış olduğu Heşt Behişt (Sekiz Cennet) adlı eseridir. Farklı yazarlardan olmak suretiyle, bugün elimizde toplam 31 tezkire mevcuttur.⁽⁴⁾ Bunlardan, Ali Emiri'nin Tezkire-i Şuarayı Âmid adlı eserinde toplam olarak 212 şairden bahsetmektedir.⁽⁵⁾ Ancak, Ali Emiri, İşkodra Şairleri adlı eserinde konumuzla ilgili olan ve Arnavutluk sınırları içinde şair vasfını kazanan şairlerin sayısının 20 olduğunu ifade etmektedir. ⁽⁶⁾ Osmanlı Türkçesiyle yazıp Osmanlı divan şiirine katkıda bulunan ve bu coğrafyaya ait şairleri dikkate alarak bunları özel bir baskıda toplayıp tezkire halinde yayımlayan Diyarbakır'lı Ali Emiri'nin eserinin şimdiye kadar yapılan araştırmalara bakıldığında bu konuyla ilgili yegâne bir eser olduğunu düşünürüz.

Rumeli coğrafyasında eser vermiş olan divan şairleriyle ilgili yayımlanan bir sürü makale ve eserde bu şairlerin bazıları mevcut olmakla beraber, Rumeli coğrafyası çok büyük bir alanı kapsadığı için Arnavutluk sınırları içerisinde yetişmiş olan şairlere gereken ilgi, hassasiyet ve rağbetin gösterilmediği kanaatindeyiz.

Ecnebi araştırmacılarının yanısıra, yerli araştırmacılar da bu şairlere hakettikleri dikkati göstermedikleri göze çarpmaktadır. Bu konuda Arnavut araştırmacılar, bu edebiyatı iki bölüme ayırıyorlar. I. Bölüm, Osmanlı Türkçesi ile yazılan şiir ve II. Bölüm, Osmanlı alfabesiyle ancak

3) a.g.e. s. XVII

4) a.g.e. s. XIX

5) İpekten Haluk, Türk Edebiyatı'nın kaynaklarında Şuara Tezkireleri, Erzurum 1991

6) Emiri Ali, İşkodra Şairleri, Enderun Kitabevi 1995 İstanbul s.9

Arnavutça diliyle yazılan şiidir. Üzerinde özellikle durulan konu bu ikinci bölümdür ve bu şiire de Beyitçiler Şiiri (poezi e bejtexhinjve) diyorlar. Terminoloji olarak halâ oturtulmamış olan bu terim vasıtasıyla kanaatimizce 2 yy geçmiş olan bu şiire karşı küçümseyici bir tavır sergilendiği şüphesini taşıyoruz. Zaten bu şiirin, dönemin şiir seviyesine ulaşamadığını ifade ediyorlar. (7)

Biz ise bu tebliğimizde; Tiran, İşkodra, İlbasan (Elabasan), Akçahisar (Kruya), Peklin ve diğer yerlerde yetişen ve Osmanlı Türkçesiyle yazan şairlerden bahsetmeyi uygun gördük. Bunlardan, Arnavutluk sınırları içerisinde yetişen şairlerin sayısının 50 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, sadece XVII. yy tezkirelerine göre 1022 ve XVIII. yy tezkirelerine göre 1980 şairin (8) veya toplam 3002 şairin tespit ve mevcudiyeti gözönünde bulundurulduğunda yukarıda zikrettiğimiz 50 civarında şairin genel olarak, Osmanlı divan şiiri açısından fazla bir ehemmiyeti ve ağırlığı olmadığı aşikârdır.

Hatta, bunlardan Dukagin zade Ahmed Bey (9) başta olmak üzere Taşlıcalı Yahya Bey ve Akçahisarlı Sabirî gibi şairler nadiren divan şiiri antolojilerinde yer alabilmişlerdir. Yerli ve yabancıların hazırladıkları divan şiiri antolojilerinde malesef bu şairlerin çoğuna rastlamıyoruz (10). Hatta Wilkinson Gibb'in Osmanlı Şiir Tarihi (11) adlı antolojisinde, Ali Emiri'nin eserinde de ismi geçen Bâli adlı şair için, ikinci sınıf lirik ve mistik şairi ve yine Ali Emiri de ismi geçen Çâkeri adlı şair için ikinci sınıf mesnevî şairi ibaresi ve sınıflandırılması geçmektedir.

Ancak, coğrafi, iktisadi, siyasi, ve dil kullanım farkları ile şartları dikkate aldığımızda yörede yetişen ve eser yazan şairleri Osmanlı Şiir Tarihi'nin birer bariz temsilcileri olarak görmemiz ve saymamız icab ettiği kanaatindeyiz.

Hatta bazı şairlerin yazmış oldukları gazel, kaside, münacat ve mesnevileri diğer yörelerdeki şairlerin eserleriyle boy ölçüşebilecek seviye ve değerde oldukları düşüncesindeyiz.

Ali Emiri'nin İşkodra şairleri adlı eserinde ele alınan 20 şairden

7) Salihu, Hajdar, Poezija e Bejtexhinjve, Rilindja Prishtinë, 1987,s.18

8) Kılıç Filiz, Şair ve Eser üzerine değerlendirmeler, Akçağ y. Ankara 1998 s. 201

9) Reşit Muzaffer, Divan Şiiri Antolojisi, Varlık Yayınları, İstanbul 1958 s. 35

10) Şentürk Atilla, Osmanlı Şiir Antolojisi, Y.K.Y. İstanbul 1999; Cengiz Erdoğan, Divan Şiiri Antolojisi Turhan Kitapevi Ankara, 1967, Onan Necmettin Halil İzahlı Divan Şiiri Antolojisi MEB İstanbul 1991, Eyüboğlu Zeki, Divan Şiiri I-II Say Yayınları, İstanbul 1994

11) Gibb Wilkinson, Osmanlı Şiir Tarihi, Akçağ yayınları, Ankara 1999 s.1

dokuzu İşkodra'lı, dördü Tiran'lı, üçü Akçahisar'lı, biri Peklin'li, biri Ülgün'lü, biri Kavaye (Draç) ve biri Zile'li olduğu görmektedir. Bu tezkirede geçen 20 şairden dördünün paşa, dördünün şeyh yada ilim erbabı, üçünün devlet memuru, üçünün muallim, ikisinin derviş, birinin Zadegan'dan ve üçünün de sadece şair oldukları hakikatı gözönünde bulundurulduğunda farklı meslek ve sınıfa sahip olan yöre insanının şiir yazmaya ne kadar meyilli olduğu ve şiir geleneğine ne kadar düşkün oldukları göze çarpmaktadır. Adı geçen eserde isimleri zikredilen şairlerden: İşkodra'lı İbrahim Halil Paşa, İşkodra'lı Ahmedî, İşkodra'lı Asaf Mehmet Paşa, Ülgün'lü Bali, Kavaye'li Tefik, Peklin'li Cafer Sadık Paşa, Zile'li Çaker, İşkodra'lı Hasan Hakkı Paşa,

İşkodra'lı Hüseyini, Akçahisar'lı Ahmedî, Tiran'lı Halimi, İşkodra'lı Hamdi, Akçahisar'lı Hatemi, Tiran'lı Hadim, Akçahisar'lı Hulusi Bey Toptanzade, İşkodra'lı Hulusi, İşkodra'lı Zihni, İşkodra'lı Raci, Tiran'lı Rıza Bey, Tiran'lı Ziver adındaki şair mevcuttur.

Yukarıda isimleri zikredilen şairlerin şiirlerine bakıldığında ve bunların tetkik ve tahlili yapıldığında dönemin edebi akımlarına ayak uydurduklarını, Osmanlı şiir anlayışı ve tarzını yakinen takip ettiklerini, Devlet-i Aliye'nin paytahtından uzak mesafede bulunmalarına rağmen, devrin meşhur şairlerinin eserlerinden haberdar olduklarını rahatlıkla görebiliyoruz. Hatta şairlerin bir kısmı Osmanlı Türkçesi yanısıra Farsça ve Arapça da şiirler yazarak konuya ne kadar vakıf olduklarını göstermeye çalışmışlardır.

İşkodra'lı İbrahim Halili Paşa'nın beyitlerinden:

İçem ey vaiz seninle ba'derin artık nihân
Bendedir hamr-ı ezel sahbaya hâcet kalmadı

Serseri gezdim cihan iklimini Mecnun gibi
Dilden buldum yârimi Leyla'ya hâcet kalmadı

Ey Halili ben bugün oldum cihanın mukbili
Yâr ile yâr olmuşam Dara'ya hâcet kalmadı

İşkodra'lı Ahmedî'nin beyitlerinde de:

Dırığa bendi hicrâna düşürdü Kays-ı pür-zarı
Acep bir gün o Leyla nâz u hoş güftâr gelmez mi

Hayâli rûy ı cânânın beni bimâr ı aşk etti
Devâyı hasta ı aşka tabibim yâr gelmezmi

Asılsam Ahmed'î zülfünde yârin çok belâ çeksem
Dimâğı câna bûy ı gülşen i didâr gelmez mi

Zile'li Çaker beyitlerinde ise:

Yolun uğrarsa eğer Zile denilen şehre
Zâyi etme şu emânetimi ey bâd ı sabâ

Sorar olursa eğer Çâker'in ahvâlınden
Gördüğün var mı o bî çareyi derlerse sana

De ki ta Rûmeli'nin cânib-i garbîsinde
Bir şehir var denilir nâmda İşkodra ona

Tiran'lı Halimî beyitlerinde ise:

Şüphesiz Tiran içinde gelmemişti böyle zat
Sırrı ahkâmı tarikatta budur kenzi nihân

Hem şerîat, hem tarîkat, hem hakîkat arifi
Zât idi, eylerdi hep ikrar ü tasdik bil cinân

Binde bir gelmez vucûda böyle bir ehl-i kemâl
Varsa akrânı selefte, bu asırda bî nişân

Debre'li şeyh ile Osmân'dan hilâfet ahz edip
Himmeti şeyh ile olmuştu melâz ı ârifan

Beyitlerinde görülebildiği gibi, estetik şiir anlayışı, konu bakımından seçimi, ifade tarzları ve anlatım şekilleri ile Osmanlı Türkçesini ve aruz vezni ölçü ile kalıplarının kullanımını konusunda gösterdikleri hakimiyet ve beceriklilik hakikaten takdire şayandır. Bundan hareketle, isimleri yukarıda zikredilen vilayet ve kazalarda zengin ve köklü bir Osmanlı şiiri yazma ve söyleme geleneğinin olduğu kanaatine varılmaktadır. Bu şairlerin eser ve şiirleri ise bu yörenin edebi ve sosyal tarihi açısından birer kaynak eser olarak sayılabileceği şüphesizdir.

Bu araştırmada kapsanan 20 ve kapsanmayan da bir o kadar şairin, Osmanlı divan şiiri tarihi açısından önemli olduğu kadar, Arnavut edebiyat tarihi açısından da öneminin var olduğunu vurgulamak istiyorum. Hele hele bu şairlerin divanlarının yayımlanması ⁽¹²⁾ tahlillerinin yapılması ve Arnavutça'ya tercüme edilmesi durumunda, Arnavut edebiyatı tarihinin yeni bir dönem ve yeni bir akımla zenginleşeceği, renkleşeceği, köklerinin daha fazla güçleneceği yeni ufukların açılacağı ve bu şairlerin eserleri vasıtasıyla cihan edebiyatının mümtaz ve muntazam bir parçası olan Osmanlı divan şiir tarihinin ile kültür ve mirasının ayrılmaz bir parçası olduğunun göstergesi ve ispatı olacağı şüphesizdir.

Bundan hareketle, ilerde yapılacak olan araştırmalarda ortak Osmanlı edebiyatı tarihi ile barışarak,⁽¹³⁾ bu konulara önem verilmesi ve bu konulara eğilim gösterilmesi ve araştırılması aslında, zengin Osmanlı kültür mirasının parçası ve varisi olmanın yegâne yolu olduğu kanaatindeyiz.

Osmanlı kültür mirası ve edebiyatı çerçevesi içinde yer alan ve gelişen bu konunun elbette ki daha büyük ve daha kapsamlı araştırmalara ihtiyacı vardır. Bu konuda, başta Arnavutluk'ta ve diğer bölgelerde bu doğrultuda yapılacak olan ilmi araştırmalar ve değerlendirmeleri teşvik etmek için zamanın geldiğini, hatta biraz da geç kaldığını ifade ederek, yukarıda isimleri zikredilen ve zikredilmeyen şairlerin hepsinin Osmanlı Divan Şiiri tarihi ile Arnavut Edebiyatı tarihi arasında bir bağ oluşturduklarını hiç kimse inkâr edemeyeceği gibi ortak Osmanlı kültür mirasımız olan konulara daha fazla ehemmiyet gösterilmesinin de herkesçe kabul görmesi konusunun bundan böyle bir zaruriyet olduğu kanaatindeyiz.

12) İpekten, Haluk, İsen, Mustafa; Basılı Divanlar Kataloğu, Akçağ Yay, Ankara 1997 yılı basılan eserde tebliğimizde isimleri geçen hiçbir şairin divanının basılmadığı göze çarpmaktadır.

13) Mr. Haydar Salıu'nun 1987y. Priştine'de yayınladığı 'Poezia e Bejtexhinje' adlı eserinde XVIII ve XIX yy. kapsamına rağmen kitabın hiçbir yerinde ne Osmanlı dönemi hakimiyetinden ne de Osmanlı edebiyatı ve şiirinden ve ne de Osmanlı kelimsinden bahsetmemesi hayret vericidir.

ÖZET

Osmanlı Divan şiirinin yüzyıllar boyunca çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı, engin ve zengin bir maziye sahip olduğu herkesçe malumdur. Başta devletin payitahtı İstanbul olmak suretiyle, Bursa, Edirne, Konya, Diyarbakır, Bağdat, Bosna, Vardar Yenice, Üsküp, Manastır, Selanik, Sofya ve Belgrad gibi önemli vilayet ve kazalarda yetişen şairlerimiz genel manada Osmanlı Divan şiirinin taşıyıcıları ve bu şiir çevresindeki edebi akımlara yön veren ender ve meşhur şairler olarak karşımıza çıkıyorlar. Bu çerçevede, tebliğimizin asıl konusu olan Rumeli coğrafyası sınırları çerçevesinde yetişen ve şair olma vasfına nail olan ile bu mertebeye yetişip eser veren onlarca şaire tezkirelerde rastlıyoruz. Rumeli coğrafyasında eser vermiş olan Divan şairleriyle ilgili yayınlanan bir sürü makale ve eserde bu şairlerin bazıları mevcut olmakla beraber, Rumeli coğrafyası çok büyük bir alanı kapsadığı için Arnavutluk sınırları içerisinde yetişmiş olan şairlere gereken ilgi, hassasiyet ve rağbetin gösterilmediği kanaatindeyiz. Ecnebi araştırmacılarının yanısıra, yerli araştırmacılar da bu şairlere hakettikleri dikkati göstermedikleri göze çarpmaktadır. Bu araştırmada kapsanan 20 ve kapsammayan da bir o kadar şairin, Osmanlı Divan şiiri tarihi açısından önemi olmasından ziyade, Arnavut edebiyat tarihi açısından öneminin daha çok olduğunu vurgulamak istiyorum. Bundan hareketle ileride yapılacak olan araştırmalarda, ortak Osmanlı edebiyatı tarihi ile barışarak, bu konulara gereken önemin verilmesi ve bu konulara eğilim gösterilmesi ile araştırılması aslında, zengin Osmanlı kültür mirasının bir parçası ve varisi olmanın yegane yolu olduğu kanaatindeyiz.

KİTAP TANITIMI

Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU, ATATÜRK VE MAKEDONYA TÜRKLÜĞÜ

Üsküp, 2007 (334 sayfa)

Sayın Başkan, Türkiye Cumhuriyeti Üsküp Büyükelçisi Sayın Taner Karakaş, sayın bakanım. Tanıtımım yaptığımız eserin müellifi Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu, Kitabı basan Matusitep'in Genel Başkanı Sayın Mr. Fadil Hoca, Türk Demokratik Partisinin sayın milletvekilleri. Pedagoji Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Murat Murati, Filoloji Fakültesinin Dekanı Sayın Prof. Dr. Maksim Karanfilovski, sayın toplantı üyeleri, sevgili talebeler, hepinizi en derin saygılarımla selamlar, iyi akşamlar dilerim.

Makedonya Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Prof. Dr. Sayın Yusuf Hamzaoğlu'nun "Atatürk ve Makedonya Türklüğü" adlı kitabım geçen Cumartesi günü (5.03.2007) basından çıkardı. Bu akşam burada bu kıymetli eserin tanıtımım yapmak üzere toplanmış bulunuyoruz. Bu tanıtma törenine katılmam/dan dolayı hepinize teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Sayın toplantı üyeleri,

Hayalının büyük bir bölümünü Türklük, Türk Tarihi, Yeni Türk tarihi ve özellikle Balkan Türklüğü tarihi alanındaki çalışma ve araştırmalarıyla geçiren prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu, halen Üsküp Eğitim Fakültesi'nin dahilinde çalışan Türkçe Eğitimi Bölümündü öğretimi üyesi ve bu Bölümün başkanıdır.

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu, Türkiye Cumhuriyeti, Makedonya, Kosova, Sırbistan ve diğer ülkelerde birçok kongre, sempozyum, konferans ve panellerde bildiriler sundu. Değişik ülkelerde çıkan dergilerde günümüze kadar 297'nin üzerindü çalışması yayımlanmıştır. En değerli

çalışmaları arasında **I. Balkan Türklüğü** - Araştırmalar incelemeler (Makedonya, Sırbistan Hırvatistan), Ankara T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları 2000. 2. **Osmanlı İmparatorluğu'nda İkinci Meşrutiyetin İlanı**. Üsküp, Logos-A 1995, ve 3. **Sırbistan Türklüğü** eserleridir. Bu akşam tanıtımını yapmakta olduğumuz **Atatürk ve Makedonya Türklüğü**" yazarın şimdiye kadar yayımlanmış dördüncü kitabıdır.

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu'nun "Atatürk ve Makedonya Türklüğü" adlı eseri altı ana bölümden, 397 dipnottan, 334 bibliyografik nottan, buna ilaveten 4'ü yayımlanmış , 4'ü yayımlanmamış olmak üzere toplam sekiz arşivin belgelerinden, 45 süreli yayından 2 bülten, 2 yıllık ve 3 ansiklopediden yararlanılarak yazılan 334 sayfalık bilimsel bir çalışmadır. Bu çalışma, Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde verilmiş olan *Özet* (s. 5-10), ve *kısaltmalar* (s. 11-14) dan sonra, kitabın I. bölümünü oluşturan önsöz (s. 15-32), II. **Mustafa Kemal Atatürk** (s.33-36) III. **Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları** (s. 37-56), IV. **Atatürk'ün Fikir Sistemi** (s. 57-74), V. **Atatürk'ün İslam'a Olan Sevgisi ve Bağlılığı** (s. 75-82), VI. **Atatürk ve Makedonya Türklüğü** (s. 83-116), VII. **Atatürk'ün Balkan Politikası** (s. 117-157), olmak üzere yedi ana bölümden, ve I. *Atatürk'ün Evrenselliği* (159-160). 2. *Atatürk Soylu bir Türk Ailesinin Evladıdır*(161-162). 3. *Великаните Вечно живеат, Мустафа Кемал-Паша, живот-време-дело* (163-177), 4. *Atatürk'ün 110. Doğum Yıldönümü Kutlama Programı* (178-179). 5. *T.C. Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı'na* (80-181). 6. *Üsküp Halklar Tivatosu'nda Yapılan Açılış Konuşması* (182-1184), 7. *Yugoslavya'da Atatürk Konferansları* (185) gibi daha önce çeşitli dergi ve gazetelerde Türkçe ve Makedonca olarak yayımlanıp bu kitapta da yer alan toplam 7 bilimsel makale; *Bibliyografya* (186-198), *Makedonya'da Atatürk Bibliyografyası* (I 99-209), *Ekler*(211-305). *Fotoğraflar ve Haritalar* 307-329) ve *dizin* (330-334) gibi diğer başlıklardan oluşmuştur.

Söz konusu yazıların birçoğu "Birlik", "Vardar", "Sesler", "Köprü", "Dere", "Tan", "Çevren", "Medeniyet", Türk Dünyası Tarih Dergisi", "Türk Dünyası Tarih Araştırmaları", Makedonca olarak "Nova Makedoniya". "Makedoniya Denes", "Veçer", "Republika", "Sovremenost", "Puls" ve "Forum" gibi dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır.

I. Önsöz bölümünde Türkler'in Makedonya'ya ilk yerleşmelerinden, yani M.S. 378 yılında Hun Türkler'inden başlayarak günümüze kadar hu topraklarda toplumsal, siyasî ve kültürel hayatlarındaki konumu, maruz kaldıkları baskı ve erime politikaları, 1371' de Meriç Zaferi'nden sonra Osmanlı Türkleriyle birleşerek bölgedeki nüfus ve siyasî bakımdan hakim

durumları, uyguladıkları adil ve özendirici devlet düzeni, daha sonra Batı Avrupa ülkelerinin teşviki ve desteğiyle, azınlıkların ve özellikle gayri müslim azınlıkların devlete ihanetleri ve asayişin bozulması, Osmanlı idaresine son verilmesi, Türkleri göçe zorlayan baskı ve yıldırma politikaları, bölme, parçalama ve kültür birliğim bozma eğilimleri, bu durum karşısında Atatürk'ün barışçı, rasyonel ve yapıcı yaklaşımlarına kadar Türklerle ve Makedonya Türklüğüyle ilgili günümüze kadar pek çok konuya açıklık getirilip belgeleriyle özetlenmiştir.

II. Kitabın, "Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları" başlığım taşıyan II bölümünde XIV. yüzyıldan sonra Osmanlı idaresi altında yaşayan gayri müslim azınlıkların Osmanlıdan önceki durumlarına kıyasen sosyo-ekonomik, ticarî kültürel ve diğer durumunu ayrıntılarıyla aydınlatmaktadır.

Yaptığı araştırmalar neticesinde Osmanlı Avrupa'sında, ve Makedonya'da yaşayan gayri müslüm azınlıkların XIX. yüzyılın başına kadar huzur, refah ve güvence içinde yaşadıklarını, azınlık olmalarına rağmen, ekonomi, ticari ve eğitim açısından "millet-i haki-me sayılan Türk milletinden çok daha imtiyazlı ve kat kat üstün olduğunu gösteren ilginç belge ve açıklamalarda bulunmaktadır.

Atatürk'ün Fikir Sistemi başlığım taşıyan III. Bölüm'de Atatürk'ün Osmanlı Devleti'ni içerden ve dışardan yıpratmaya yönelik haksız baskılar karşısında ülkeyi kurtarma arayışları elc alınmaktadır. Bu arayışlar içinde, Atatürk'ün başım kurcalayan bir çok soruların cevabım sabırlı ve düzenli çalışmada bulduğunu belirtmektedir. *Bu yüzden O'nun çok okuduğu, çok çalıştığı, çok düşündüğü ve Türk milletinin geleceği ile ilgili çeşitli plan ve programlar yaptığı belirtilmektedir.* Ancak, çok iyi bildiği zengin Türk tarihinden aldığı güç ve ilhamla *Türk tarihine bir bütün olarak bakan ve onu çok iyi bildiri için bu yolda bazı subayların olduğu gibi. Almancı veya ingilizci değildi. Tam tersine, kimi ittihat ve Terakki cemivetinin liderlerim masonluğun ve özellikle Armenius Vambery ve Emanuel Karasu gibi mason ustadlarının etkisinden kurtarmaya çalıştı. Bu fikirleri yüzünden tehdit edildi. Fakat yürüttüğü haklı davayı kazanacağından ve Türk milletini azınlıkların ve yabancıların esaretinden kurtaracağından emindi.* Nitekim. 19 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden bir gün sonra, yüzyıllar öncesi tıpkı Kül Tigin Abidesi'nde yükselen İltiş Kağan gibi 17 en yakın arkadaşıyla birlikte Samsun'a çıkıp Türk kurtuluş savaşım başlatır ve kazanır.

Türk milleti Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde dünyada ilk istiklâl savaşımını gerçekleştirerek, hüriyetten ve bağımsızlıktan yoksun

olan milletlere örnek olduğu vurgulanmaktadır. Bu savaşın sonlarına doğru büyük tanız olarak bilinen hücumun ilk iki gününde Yunan ordusunun dörtte birini oluşturan 50. 000 asker Türk ordusuna teslim olduğunu. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın kendi komutanlarına bu askerlerin arasında bulunan Makedon kökenli askerlere iyi bakmalarını ve davranmalarını, elbise, erzak ve yol parası sağlayıp vatanları olan Makedonya'ya dönmeleri için gereken bütün işlemlerin yapılmasını emrettiğim bildirmektedir.

Söz konusu olan eserde, Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir ordu komutanı, lider, inkılapçı ve bilim adamı olması yanında, askerî bilimler ve doktrinler dışındaki bilimlerle de meşgul olduğunu. bildiği birkaç yabancı dilden başka, Türk ve dünya edebiyatım, Türk ve islam tarihim, felsefesi-ni, sosyolojisini, sanatini, ekonomisini, coğrafyasını, stratejisini. başka medeniyetlerin tarihlerim bildiği gibi, bilime hakkettiği değeri veren bir devlet adamı olduğunu teyit eden bilgiler ve açıklamalar yer almaktadır. Dolayısıyla, O'nun:"Hayatta en hakiki mürşid ilimdir" sözünü tüm dünya büyük bir gerçek olarak kabul ettiği vurgulanmaktadır.

4. Yusuf Hamzaoğlu söz konusu olan kitabında Mustafa Kemal Paşa'nın gerek baba ocağında, ve gerekse bitirdiği devlet okullarında çok iyi bir din eğitimi aldığı ve dinî inancının çok sağlam olduğunu belirtmektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonra da İslam'a ve Hz. Muhammed'e karşı olan sevgisini ve bağlılığını belgeleriyle sergilemektedir. Bu konuda Mustafa Kemal Paşa'nın: Dinime, bizzat hakikate nasıl inanıyorsam, öyle inanıyorum. İslam akla ve mantığa aykırı, ilerlemeye engel hiçbir şeyi ihtiva etmiyor... şeklindeki dediklerini kaydetmektedir. Bu konuda Atatürk'ün ilime verdiği önemle Kur'an'ın ilime verdiği önem arasında bir fark olmadığı, ve dolayısıyla Atatürk ilkelerinin İslam'la tamamen mutabık olduğu gerçeği örnekleriyle ortaya konulmuştur.

Sayın toplantı üyeleri,

Atatürk'e göre Türk tarihi bir bütündür ve bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ancak, bu tarih bir bütün olarak araştırılıp, incelenmediği gibi, okutulmadığının da farkında olduğunu kaydetmektedir. Bu yüzden. Balkan, Yakındoğu, Orta Asya ve diğer topraklarda yaşayan Türkler'le dil, soy ve kültür birliğinin korunması ve güçlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Çünkü, atalarımız, geçmişte bu konudaki duyarlılığını kaybettikleri zaman, bağımsızlığını da kaybetmişlerdir. Bu nedenle, Atatürk yüce millelimizin istikbalim ve kurluluşunu özbenliğimize dönüşümüzde görmektedir.

Yugoslavya ve Makedonya Türklerine gelince. Balkan Savaşları'ndan sonra ve 1944 -1990 yılları arasındaki dönemde Yugoslavya idarecileri Türklere ve diğer azınlıklara kendi tarihlerini okutmadılar. Onlara Osmanlı tarihini istedikleri kadar ve istedikleri gibi okuttular. Osmanlı'yı işgalci ve medeniyet yıkıcı olarak gösterdiler. Oysa yazar, "Balkan ve Orta Avrupa ülkelerinin en parlak döneminin Anadolu Türklerinin bu topraklara yerleşmesiyle başladığını bildirmektedir. Ayrıca, Anadolu Türkleri Balkan Yarımadası'na ve Orta Avrupa'ya oralarda kalan Hun, Avar, Proto Bulgar, Peçenek, Oğuz, Kuman Türkleri ve diğer milletlerin daveti üzerine geldiğini kaydetmektedir. Sebebinin de oradaki sosyoekonomik, kültürel ve siyasi sistemin çöküşü ve asayişin bozulması ve orada yaşayan milletlerin kendi idarecileri tarafından köle durumuna düşürülmesinden kaynaklandığını bildirmektedir.

Bu gerçekten ve bu hoşluktan hareketle. Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu, söz konusu kitabında bizde bu konuya ilk defa ilmi bir yaklaşımla eğilerek, Atatürk'ün anlayışı doğrultusunda bir bütün olarak aydınlatmaya gayret etmektedir. Yerli ve yabancı çeşitli kitap, dergi, arşiv ve istatistik belgelerine dayanarak 1628 yıllık Makedonya Türk varlığını aydınlatmaya çalışmıştır. "Atatürk ve Makedonya Türklüğü" eseri bu bakımdan sadece ülkemizde değil. Balkanlarda, Avrupada ve daha geniş çapta ilk eser olma özelliğini taşır.

VI. Y. Hamzaoğlu'nun söz konusu eserinde, Atatürk'ün dış politikası ve özellikle Balkan ülkelere karşı uyguladığı olumlu politikasını çok iyi araştırmış? değerli açıklamalarda bulunmuştur. Bu olumlu ve barışçı politikası dolayısıyla, Atatürk Balkanlarda çok takdir edilen ve örnek alınan bir barış ve dostluk sembolü haline geldi. O kadar ki, dünya barışma ve dostluğuna sunduğu olağan üstü katkılarından dolayı, dönemin Yunanistan Başbakanı Venizelos, Mustafa Kemal Atatürk'ü Nohel Barış Ödülü'ne layık görüp bu ödüle aday göstermiştir.

Atatürk'ün Balkan ülkelere karşı izlediği olumlu ve uzlaştırıcı politika sayesinde, Balkan milletleri kendi ülkelerinde yaşayan Türklere karşı daha ılımlı tavrılar sergilediği, Atatürk'ün ölümünden sonra da, bu konuyla hiç "ilgilendirilmediği" bildirilmektedir. Dolayısıyla 1953 yılında Makedonya'da yaşayan 335. 114 Türkten yani ülke nüfusunun % 26'sını oluştururken, 2002 nüfus sayımına göre 77.959'a veya ülke nüfusunun % 3.90'a düşürülmüştür.

Sayın toplantı üyeleri,

Atatürk'ten bahsederken, O'nun Türk tarihinde ve dünya tarihinde görülmedik üstün bir dil, tarih, kültür ve devletçilik anlayışına dikkat çekilmektedir. Ancak, Atatürk'ün devasa kişiliği ile ilgili Türkiye'de ve dünyada 10.000 den fazla kitap ve 20.000 den fazla bilimsel makale ve araştırma yayımlanmıştır. Bu yüzden yazar, söz konusu eserinde Atatürk'ü tanıtmaları çok, O'nu şimdiki kadar az bilinen veya hiç bilinmeyen farklı bir açıdan ve değişik bir bağlamda ele almaktadır. Kitap, Atatürk'ün eserinden bizim ve sadece bizim değil bütün dünya barışseverlerinin ders alacağı ileriye yönelik birçok mesajlar içermektedir. Atatürk, izlediği siyaset ve gerçekleştirdiği inkılaplarıyla, Avrupa, Asya, Afrika ülkelerin milletlerine örnek ve ilham kaynağı oldu. Bu değerleri göz önünde bulundurarak Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) 1981 yılını "Atatürk Yılı" olarak ilan etti

Tarih milletler arasındaki eski düşmanlıkları körüklemek için değil, onlardan ders alınmak için okutulmaktadır. Ancak bu gün teşhisimizi doğru koyabilmemiz için, hastalığın gerçek sebeplerini bilmemiz lazım. Sayın Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu, söz konusu eserinde şimdiki kadar bilinmeyen bu gerçekleri gözler önünde sergilemektedir.

Eserde Türk ve diğer müslüman düşmanlarının ağırlarını nasıl uzun vadede, fakat planla ve kararlılıkla ördükleri ve Türklerin bu coğrafyadan göçe neden ve nasıl zorlandığı gerçeği anlatılmaya çalışılmıştır. İhanetler, yetmezlikler, yeteneksizlikler, idraksizlikler okuyucuyu bazı sayfalarda bunaltacaktır. Fakat bütün bunlar tarihimizin bilinmesi ve ders alınması gereken gerçekleridir. Kitap, okumasını bilenler için, Türklük ve Türk dünyası açısından, bu gün için de sonsuz ibret dersleriyle doludur. Anadolu'ya sığınmış bir Türkiye üzerinde günümüzde de aynı planlar düşünülmüş ve yürürlüğe konmuştur.

Yusuf Hamzaoğlu Hoca bu eseri bugün Makedonya Türklüğü'nün can çekiştiği bir dönemde ve şartlarda yazmış bulunmaktadır. Bunun için de bu kitap Makedonya ve Rumeli Türkleri için olduğu kadar, genel olarak Türkiye ve Türk dünyası için büyük önem taşımaktadır. Bu eser önce üniversitelerdeki Türk tarihi, Türk dili, Türk Edebiyatı, Türk Kültürü ve Türk Medeniyeti derslerinde verilmesi gereken bilgiler ve örneklerle desteklenerek aktarılmalıdır. Ayrıca bu kitap, sadece talebelerin değil, başta tarihçiler olmak üzere, herkesin her Türk aydınının faydalanabileceği bir eser olma niteliğinin taşıdığıdır. Kitap amacına ulaşırsa, onu yazan Prof.

Dr. Y. Hamzaoğlu ve hepimiz bu neticeden mutluluk duyacağız.

Atatür'ün fikir görüş ve siyasî alanda Makedonya Türkleri ve Türklüğü konusundaki uyguladığı politikasını araştıran Yusuf Hamzaoğlu Hoca, O'nün fikirlerinin doğruluğunu tarihi belgelerle kanıtlayıp yorumlamıştır. Kitapta, toplam 397 dipnot indirilmiş ve 334 bibliyografik not gösterilmiştir. Bu bilimsel çalışmayı hazırlarken, Yusuf Hoca, yayımlanmış ve yayımlanmamış arşiv belgelerinin yanısıra en çok Türk Makedon, Sırp, Hırvat

Boşnak, Bulgar, İngiliz, Fransız, Alman, Rus v.b. kaynaklardan faydalanmıştır. Konunun karakterini ve önemini göz önünde bulunduran değerli bilim adamımız Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu, topladığı malzemenin incelemesini yaparken en çok analitik, karşılaştırmalı ve tarih bilim metodlarını kullanmıştır. Bu sırada, altını çizerek vurgulamak isterim ki Yusuf Hamzaoğlu Hoca'nın eseri, en zor şartlarda hile Türk biliminin ve Türklüğün nasıl savunulabileceğinin ilmî ve onurlu bir tanığı olarak değerlendirilecektir.

Sayın Toplantı Üyeleri,

Prof. Dr. Sayın Yusuf Hamzaoğlu'nun bu ilmî çalışmasının tanıtımını yaparken, amacımız, herşeyden önce Yüce Atatür'ün Türk millî tarihinde, Türk eğitiminde Türk dilinde, Türk edebiyatında ve genel olarak bütün Türk kültür tarihinde başta yüce milletimiz için olmak üzere, dünyanın bütün milletleri için yaptığı inanılmaz büyük hizmetlerinden bahsetmekti. Her şeyi ile bize ve bizden sonraki kuşaklara örnek olabilecek büyük asker adamı, büyük devlet adamı, büyük siyaset adamı, büyük bilim adamı, büyük eğitici ve kültür adamının yüksek hatırası önünde hürmetle eğiliyor, ruhu şad olsun diyorum. Bu her yönüyle hepimize örnek olan yüce Ata'mızın eserini araştıran, ilmî tahlillerim yapan ve elde ettiği neticeleri bu değerli kitap aracılığıyla aydınlığa kavuşturup okuyucularına sunan Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu'yu kutlar, bu kıymetli çalışmasıyla Türk bilimine yaptığı büyük katkıdan dolayı teşekkür eder, bu vesileyle kendisine en derin saygılarımı sunarım. Ayrıca siz e Sayın toplantı üyeleri, bu toplantıda beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür eder, hepinize bir kez daha hürmetlerimle saygılarımı sunar, iyi akşamlar dilerim.

Prof. Dr. Hamdi HASAN

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ:

-ADEKSAM'ın İلمي Araştırmalar Dergisi HİKMET, öncelikle Makedonya, Balkanlar, Türkiye ve Türk Dünyası'yla ilgili eğitim, dil, din, kültür, sanai, milli ve manevi değerler, toplumsal ve sosyal sorunlar, ekonomi, çevre, spor ve medya konularını içeren makale, inceleme ve kitap tahlillerini yayınlar.

-Dergide yayınlanacak yazılar öncelikle özgün, orjinal, analitik ve ilmi objektiviteyi kendinde taşımalıdır.

- Dergiye gönderilen yazılar dipnotları ve kaynakçası ilmi standartta olması gerekir.

- Yazılarla birlikte yazarın özgeçmişi ve makalenin kısa bir özeti Türkçe ve İngilizce gönderilmelidir.

- Yazılar bilgisayarda yazılıp hem kağıda dökülmüş olarak, hem de disket veya e-posta halinde gönderilmelidir.

- Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması konusu ve hakkı HİKMET'e aittir.

- Bu dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bunlar, her zaman ADEKSAM'ın genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak mütalaa edilemezler.

- Bu dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla İktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

- Bu dergi hakemli dergidir.

- Derginin dili Türkçe ve İngilizce'dir.

DERGİNİN TİRAJİ:

500 adettir.

İSTEME VE YAZIşMA ADRESİ:

ADEKSAM, İvo Lola Ribar Sokağı no: 30. GOSTİVAR - MAKEDONYA. e-posta: adeksam@hotmail.com Editör: eredzep@hotmail.com Tel:+38942214319

Basımevi: